

Фото Олександра Литвиненка

Петро АНТОНЕНКО

На час завершення роботи над цим числом "СП" ми мали лише попередні результати від ЦВК, ситуація може змінитися, коли ви отримаєте газету. За пропорційною системою, тобто по голосуванню за списки партій на 15.00 вітторка ЦВК обробила 91,65 % бюлетенів. Партія регіонів набрала 31,24 % голосів. "Батьківщина" — 24,68; Компартія — 13,66; УДАР — 13,58; "Свобода" — 9,85. По другій половині виборів — у 225-ти одномандатних округах іде битва за кожен мандат, цілі баталії по округах, де кандидати від влади й опозиції набрали приблизно однакову кількість голосів. Опозиція заявляє, що окружні комісії прагнуть підтасувати результати.

Чому така ситуація саме по мажоритарних округах? Це наслідок повернення до змішаної системи, коли лише половина парламенту обирається за списками партій, а друга — по округах. Ця система діяла у нас на виборах 2002 року. Повернення назад — це фактично визнання того, що "політична структуризація", становлення партій зазнали краху. Але повернення до мажоритарки, нехай навіть у половинному обсязі, за що голосували і влада, і опозиція, означає повернення найбрутальніших методів виборів.

Загалом опозиція (якщо рахувати три опозиційні сили — "Батьківщину", УДАР і "Свободу") вибори прогнала, при тому, що голосування за списками партій вона сумарно виграє. Але голосування за списками — це лише половина виборів. А ось по округах — повна перемога влади, кандидатів-регіоналів, висунутих з'їздом, самовисуванців — членів ПР або прихильників цієї партії.

Поразка опозиції по мажоритарці має низку причин. Перша — величезний фінансовий ресурс влади, адже майже всі найбільші олігархи давно на її боці. Друга — адміністративний ресурс влади, який під час цієї виборчої кампанії застосовувався з особливим нахабством. Третя — відсутність єдності опозиційних сил, що проявилася в паралельному висуванні кількох кандидатів по одному й тому ж округу.

Та справжнє волевиявлення народу проявилася не на мажоритарці, а саме під час голосування за списки партій, адже тут визначилися істинні рейтинги політичних сил. Так-от, ці вибори опозиція виграє,

Вибір зроблено: двічі вибори одного парламенту

28 жовтня відбулися вибори до Верховної Ради України 7-го скликання. Виконали свій громадський обов'язок 58 % виборців — найменший показник за всю історію наших парламентських виборів.

і в цьому її велика моральна перемога. Але чи буде перемога влади по округах настільки тотальною, що дозволить їй набрати сумарно 300 мандатів, тобто конституційну більшість, що загрожувало непередбачуваними наслідками. Попри все, необхідно продовжувати політичну структуризацію суспільства, становлення справжніх партій. Чи знову задеклароване деким перед виборами об'єднання партій зостанеться порожньою обіцячкою? Суспільство прагне оновлення політичному. Показником цього став крах "Нашої України", проекту під ці вибори, очолюваного однієюменною партією з включенням Української народної партії і КУН. Цей проект ледве набрав 1 % голосів. І це — партія Майдану "Наша Україна" і більший уламок колишнього могутнього Народного руху — УНП! Це союз із державницькою правочентристською ідеологією! Суспільство прагненням до оновлення стало голосування за УДАР, цілком новий політичний проект, партію, що задекларувала чітку опозиційність до влади. І нарешті, високий результат "Свободи", яка вперше стає парламентською партією, відбиває невдоволення виборців владою, їхній потяг до національних цінностей і до рішучості у їхньому відстоюванні.

Кілька слів про успіх Компартії. Причина у соціальних проблемах. Саме на цьому комуністи побудували свою виборчу агітацію з притаманним їм езультством: начебто критикуючи владу за соціальні біди, лукаво замовчували, що самі є часткою цієї влади, входячи у правлячу коаліцію парламенту. Але успіх комуністів —

це ще один мінус влади з її недолугою соціальною політикою. Утім, це урок опозиції, яка ставила соціальні питання на третій план. А ще — більше змагалася між собою, ніж із комуністами. Як можна було не використати у виборчій кампанії, опонуючи комуністам, дві дати, про які практично забули: 80-річчя початку Голодомору і 75-річчя Великого терору 1937 року? Звичайно, вплинуло й те, що з приходом нової влади практично згорнуто відновлення історичної правди, розкриття злочинів комуніст-радянського режиму. А наші співгромадяни, даючи стільки мандатів комуністам, виявляється, надто легко забувають трагічні уроки історії.

Нинішні вибори стали чи не найбруднішими за часів незалежності — йдеться загалом про виборчу кампанію. Це констатували практично всі міжнародні місії спостерігачів (російську чи від СНД, звісно, не рахуємо, їхній "одобрямс" був прогнозованим). Ось лише заголовки понедількових повідомлень, які говорять самі за себе:

Місія Європарламенту: У кандидатів не було рівних можливостей.

ПАРЄ: Український народ заслуговує на кращі вибори.

ОБСЕ: Ці вибори — крок назад у порівнянні з попередніми.

Місія Канади: Ці вибори не абсолютно чесні, бачимо регрес.

Комітет виборців України зазначив, що ці вибори були найбруднішими від 2004 року. Та життя на виборах не закінчується. Тож продовжуватимемо будувати незалежну і демократичну державу.

Продовження теми на стор. 2

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ФОРУМ

3

ПАМ'ЯТІ 1111 ПОЛІТВ'ЯЗНІВ

5

ПОЕТИЧНА АНТОЛОГІЯ "СТРІЛА"

8–9

ІВАН ДРАЧ ПРО АНДРІЯ МАЛИШКА

10–11

ДУМА ПРО ЛІРНИКА ТЕРЕШКА

13

Микола ТОМЕНКО: «Після програшу партії влади у Центральній Україні місцева влада намагається переглянути результати виборів»

Один із лідерів Об'єднаної опозиції “Батьківщина”, віцепікер парламенту Микола Томенко звернувся до членів дільничних та окружних комісій із проханням не виконувати злочинних розпоряджень керівництва обласних адміністрацій Центральної України.

Микола Томенко розповів, що до нього звернулися працівники обласних адміністрацій кількох областей Центральної України і повідомили, що 29 жовтня голови обласних адміністрацій, які, як відомо, за сумісництвом є головами обласних виборчих штабів Партії регіонів, провели наради, на яких у панічній та істеричній формі звинуватили місцеву владу в повному провалі на виборах (зокрема у Київській, Черкаській, Житомирській, Кіровоградській областях за партійними списками Партія регіонів із великим відставанням опинилася на другому місці, а перемогла Об'єднана опозиція “Батьківщина”).

“Так сталося, що керівники більшості областей Центральної України, які доповідали Віктору Януковичу, що вони тотально контролюють ситуацію в регіоні, і поводитися протягом останніх років як місцеві царьки, які все можуть, сьогодні за партійними списками повністю програли вибори”, — констатував Микола Томенко.

За його словами, для того, щоб хоча б у якийсь спосіб утриматися на посадах, вони дали вказівки представникам обласних адміністрацій і головам райадміністрацій тиснути на членів дільничних і окружних комісій із метою вилучення незаповнених протоколів по багатомандатному округу та заміни протоколів, які вже пораховані, на нові протоколи.

Коментуючи такий план можливої підміни результатів

виборів за партійними списками, Микола Томенко наголосив, що в принципі це майже неможливо, оскільки сьогоднішні, згідно з чинним законодавством, чисті протоколи пронумеровані, обраховані та передані на зберігання до окружних комісій.

Крім того, Томенко додав, що Центральний штаб Об'єднаної опозиції “Батьківщина” має всі протоколи з мокрими печатками і в одномандатних, і в багатомандатному округах, а також контролює подачу електронних протоколів і відповідність їхніх номерів номерам, що їх має Центральний штаб в оригінальній версії.

“Таким чином будь-яка підміна протоколу дуже легко буде відслідкована”, — підкреслив він.

З огляду на це, звертаючись до представників дільничних і передовсім окружних комісій, Микола Томенко зазначив: “Звичайно, за ці кілька днів можна заробити близько 500 гривень, а десь, може, й 500 доларів, але таке порушення однозначно буде відслідковане і кримінальна відповідальність за дії такого порядку становить від 2 до 6 років ув'язнення”.

“Влада брутально фальшує результати виборів до Верховної Ради України 7-го скликання. Через нахабні фальсифікації результати, оприлюднені на сервері ЦВК, кардинально розходяться із результатами, зафіксованими у протоколах з “мокрими печатками” з виборчих дільниць. Масштаб фальсифікацій, а також те, що внесення даних на сервер ЦВК контролюють співробітники СБУ, свідчить: схему фальсифікації розробили і реалізують із найвищих владних кабінетів на Банковій. Шляхом цих фальсифікацій, подібних яким за обсягом Україна не бачила за всю історію незалежності, влада намагається вкрати кожен третій голос, відданий за ВО “Свобода”, та кожен третій округ, де переміг “Свободівець”, — заявив лідер Всеукраїнського об'єднання “Свобода” Олег Тягнибок.

Також лідер “Свободи” наголосив: “Схема фальсифікації, яку застосовує режим Януковича, та її однотипність застосування в різних регіонах свідчить: влада заздалегідь готувала план безпрецедентного спотворення результатів волевиявлення.”

Ми вчоргове не просимо, а вимагаємо від ЦВК припинити масштабне фальшування результатів волевиявлення у 90-му виборчому окрузі на Київщині, 189-му — на Хмельниччині та у київських округах № 215 і № 223.

У цих округах перемогу здобули “Свободівці” — кандидати від об'єднаних сил опозиції. Ці результати закріплено протоколами з “мокрими печатками” з усіх дільниць округів. Зараз в округах відбувається масштабна фальсифікація з метою спотворити результати волевиявлення. Повсюдно застосовується схожа технологія: результат, внесений у протоколи, не збігається з результатом, введеним в електронну систему підрахунку голосів. А окружна виборча комісія, очевидно, за вказівкою Банкової, у підсумковий протокол вносить фальшиві дані, нібито “помилково” внесені на сервер, а не реальні результати суми протоколів із виборчих дільниць.

Ще один спосіб перекурити результати волевиявлення — направлення протоколів “на доопрацювання” та штучне збільшення підбиття підсумку виборів в ОБК.

Олег ТЯГНИБОК: «Влада нахабно краде кожен третій голос, відданий за «Свободу»

Всеукраїнське об'єднання “Свобода” вимагає від ЦВК негайно втрутитись у ситуацію та припинити вчинення злочинів на вищезазначених округах. “Свобода” закликає владу негайно покласти край масштабним фальсифікаціям.

Ми вимагаємо від Служби безпеки України припинити спотворювати результати волевиявлення українців. Юридична служба ВО “Свобода” щодо кожного зазначеного випадку підготувала відповідний позов і вимагає не оприлюднювати остаточних результатів волевиявлення у цих округах до закінчення розгляду позовів. “Свобода” також вимагає від Генеральної прокуратури негайно покласти край брутальному порушенню виборчого законодавства.

Водночас “Свобода” закликає українців прийти під вищевказані ОБК і вимагати від зловмисників припинити злочинні дії, спрямовані на спотворення результатів волевиявлення громадян.

Очевидно, що будь-який результат, який не відповідає результатам паралельного підрахунку голосів на основі протоколів із “мокрими печатками”, свідчить, що влада вкотре не склала іспит на дотримання Конституції. У такому разі українці просто зобов'язані дати гідну відсіч тим, хто зазіхає на наші права.

Довідка. 29 жовтня 2012 року лідер ВО “Свобода” Олег Тягнибок спільно з Арсенієм Яценюком та Іваном Кириленком відвідали проблемні ОБК в Києві й закликали їхніх членів, попри шалений тиск, не вчиняти кримінального злочину — фальсифікації результатів волевиявлення, адже саме члени ОБК виявляються “стрілочниками” в схемі, розробленій і реалізованій Банковою.

Згідно з паралельним підрахунком голосів, який проводить ВО “Свобода”, в окрузі № 223 єдиний кандидат від опозиції “Свободівець” Юрій Левченко перемає провладного кандидата Віктора Пилипишина з відривом у 1 423 голоси. Відрив єдиного кандидата від опозиції в окрузі № 215 “Свободівця” Андрія Ілленка від провладного кандидата Галини Гергеї становить 1 576 голосів. Так само зі значним відривом на Хмельниччині у 189-му окрузі лідирує “Свободівець” Ігор Сабій.

У Білій Церкві ОБК нахабно зафіксувала результати виборів, які кардинально розходяться із фактичними даними, зазначеними в протоколах, виданих офіційним спостерігачем (згідно з ними, переміг кандидат від ВО “Свобода” Олександр Марченко).

www.svoboda.org.ua

Віталій КЛИЧКО: «Ми докладемо всіх зусиль, щоб у новому парламенті спільно працювати з партіями, які пропонують демократичний шлях розвитку України»

Партія УДАР планує співпрацювати у новій Верховній Раді з

партіями, які бачать демократичний шлях розвитку України. Про це заявив Віталій Кличко на брифінгу в прес-центрі УДАРУ: “Ми готові сісти за стіл переговорів і підписувати угоду про спільні дії в парламенті з опозиційними силами. У нас є план дій “Європейське майбутнє України”, три ключові напрямки якого: боротьба з корупцією, з безвідповідальністю влади та посилення місцевого самоврядування. Ці пріоритети — наше завдання у Верховній Раді”.

За словами лідера УДАРУ, партія оприлюднила текст угоди на своєму сайті та надішле його колегам по опозиції для ознайомлення та обговорення.

Козачки третього тисячоліття

На ярмарковому майдані козацького селища “Мамаєва слобода”, що в Києві, вже втретє відбулося щорічне свято “День української козачки”, яке з кожним роком стає цікавішим, привертає до себе дедалі більше глядачів. Журі обрало панночку-козачку, шляхетну й гонорову козачку та козачку-господиню.

Усі отримали подарунки від директора козаць-

кого селища “Мамаєва слобода” Костянтина Олійника, який є автором ідеї і головним організатором проведення цього дійства. Він прагне, щоб уже в недалекому майбутньому “День української козачки” став всеукраїнським святом.

Олександр ЛИТВИНЕНКО
Фото автора

Леонід АНДРУС,
член Президії Товариства
“Просвіта” імені Тараса
Шевченка в Молдові

Згадаймо перших

95 років Товариству «Просвіта» імені Тараса Шевченка в Молдові

Товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка в Молдові має глибше коріння, ніж вважають українці-сучасники. Широкому загалові українців Молдови відома активна діяльність Товариства “Просвіта” нового часу — з 1993 року. Насправді ж, Товариство з такою назвою виникло на терені Молдови (Бессарабії) ще на хвилі революційних подій 1917 року. В моїх руках документ того часу — “Статут Українського Товариства “Просвіта” у Кишиневі”, віднайдений у Державному архіві РМ членом Товариства “Просвіта” (1993 року створення) Петром Старостенком. У документі висвітлена мета Товариства: “Культурно-просвітній і політичний розвиток українського народу у Бессарабії”. На цьому шляху засновники Товариства брали зобов’язання “видавати книжки, брошури, часописи і т. ін.”; “засновувати свої книгозбірні, читальні, книгарні і т. ін.”; споряджати публічні (транскрипція того часу) лекції, відчитати (звіти — Л. А.), загально-просвітні курси, спектаклі, літературно-музичні вечори, вистави та ін.”; “засновувати школи, захистки, ясла та інші просвітні і добродійні заклади”.

Як видно з документа, напрями своєї просвітницької та добродійної діяльності засновники Товариства “Просвіта” в Бессарабії гармонізували з напрямками діяльності “Просвіти” в Україні, яка особливо активізувала свою діяльність цієї революційної пори. В Україні Товариство створила група народників, стурбованих долею української мови, становищем освіченості та культури українського народу в грудні 1868 року. Із часом філії “Просвіти” почали діяти по всій Галичині, а з 1905 року і по всій Україні. Із завданням просвіти свого народу члени Товариства безкорисливо відкривали читальні по всій Україні, організовували курси з ліквідації неписьменності й підвищення агротехнічної культури широких лав населення, займалися виданням і розповсюдженням книг українською мовою. За допомогою “Просвіти”, яка носила горде ім’я Великого Кобзаря, популяризувалася українська культура, література, зокрема творчість Т. Г. Шевченка. Така ініціатива просвітян була зрозуміла. В умовах утисків самодержавного уряду в Східній і Центральній Україні і польської влади в західно-українських землях, просвітня діяльність проводила широку освітньо-виховну і культурно-просвітницьку роботу, сприяли відкриттю українських шкіл, музеїв, пам’ятників на честь видатних діячів української культури та літератури, відстоювали право української мови на життя і розвиток. Товариство організовувало лекції, концерти, музично-поетичні вечори, виставки народних ремесел, розповсюджували книги.

1917 року на хвилі масового революційного руху “Просвіта” пожвавила свою діяльність. Осередки Товариства з’явилися і за межами України, у місцях компактного проживання українців. Таким чином, очевидно, і було створено Товариство “Просвіта” в Бессарабії. Реєстрація Кишинівського осередку за наказом

Г. Рогова веде засідання поетичного клубу “Сопілка Молдови”

Тимчасового Уряду і за затвердженням Кишинівського суду датована 30 серпня 1917 року. А в вересні 1917 року в Києві відбувся Всеукраїнський з’їзд “Просвіт”. На цьому широкому форумі було підсумовано просвітницьку діяльність осередків Товариства. На форум прибуло 128 делегатів не лише з України, а й із Дону, Воронежа, Курська, Кубані та з Бессарабії, про це ідеться в книзі Л. Євсєєвського та С. Фарини “Просвіта” в Наддніпрянщині” 1993 року видання.

Товариство “Просвіта” в Наддніпрянщині проіснувало до 1922 року, в Галичині — до 30-х років ХХ ст., а в українській діаспорі осередки Товариства діяли і після заборони “Просвіти” в Україні. Вони, за можливістю, ще підтри-

Марійка Кліщук і гурт “Веселка”

нукали дослідників розшукати документальні джерела про український просвітницький рух в нашому краю. Із таким завданням успішно впорався Петро Старостенко, нині покійний, якому нова “Просвіта” вельми вдячна.

Нова “Просвіта” в Україні відродилася у вересні 1990 року на хвилі національно-демократичного руху 90-х років ХХ ст. Після проголошення Україною Незалежності по всій країні були відроджені й включилися до роботи осередки Товариства — обласні, районні, сільські, міські. Незабаром нова Всеукраїнська “Просвіта” налагодила й міжнародні зв’язки з українськими просвітницькими організаціями за кордоном. Такі організації національно-культурного розвитку українських спільнот на той час існували у низці країн Європи, Південної та Північної Америки. Відновлювалися Товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка і в так званому “ближньому зарубіжжі”. Відновила свою діяльність “Просвіта” і в суверенній Молдові. Наміри “нових просвітян” багато в чому збігли-

ся з лозунгами “Просвіти”, створеної 1917 року. Знамена були підхоплені.

У листопаді 1993 року відбулися установчі збори з відродження Товариства “Просвіта” в Республіці Молдова. У зборах узяли участь вчені, викладачі вишів, службовці, діячі культури, шкільні вчителі — люди, небайдужі до духовного розвитку української спільноти в нашому краї, яким було що сказати численній українській громаді в Молдові. Як і ті, перші просвітняни, одразу після створення в грудні 1993 року Товариства “Просвіта” в Молдові його представники вже брали участь у відзначенні 125-ї річниці створення Всеукраїнського товариства “Просвіта” в Києві і з трибуни урочистостей проголо-

“Просвіти”, це доктор юридичних наук Євген Мартинчик, який заклав правову основу нинішнього Товариства, це викладач англійської мови росіянка Людмила Лобзова, яка широко любила українську мову й віддано слугувала їй у лавах Товариства “Просвіта”, це аматори, виконавці українських народних пісень Ядвіга Лісовська, Ольга Опря, Люба Тютченко, Федір Малюхович, які покинули цей світ, але залишили в ньому світлий слід. Усіх їх згадаємо поіменно зі світлою пам’яттю.

Нині Товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка в Молдові активно працює. Просвітнянські пісенні гурти “Веселка” (м. Кишинів) та “Селянка” (селище Ставчени) — неодмінні учасники щорічного Республіканського етнокультурного фестивалю в Кишиневі. Поетичний клуб “Сопілка Молдови”, створений при Товаристві, гуртує шанувальників української поезії, випускає поетичні збірники. 2008 року Товариство, спільно з Академією наук Молдови й Посольством України в Республіці Молдова, підготувало й провело Міжнародну наукову конференцію “Українці в Молдові, молдовани в Україні: етносоціальні процеси”, випустило збірник матеріалів конференції.

Багато років Товариство успішно очолює Галина Рогова — доктор філософії, старший науковий співробітник Інституту філософії, соціології та права Академії наук Молдови. Одночасно з науковою й громадською роботою Галина Миколаївна займається журналістикою: з 1993 року вона автор і ведуча телевізійної програми для українців Молдови “Світанок” на каналі “Молдова-1”, автор книжки нарисів “Українці в культурі Молдови”. За свою плідну культурницьку діяльність удостоєна звання Заслужений працівник культури України, нагороджена орденом “Княгині Ольги” та медаллю “Мерітул чивік”. А ще Галина Рогова — поетеса: читачі полюбили її збірку поезій для дітей “Дарунок святого Миколая” та глибоко сповідають поетичну книжку “Присутність”, що в ній потужно промовляє родовий дух народженої на Луганщині українки, яка волею долі опинилася у Молдові. Ось характерні образи з поезії “Українці у світі”:

*Українці, немов чорнобривці,
Розсіяні по світах
Із вишневих садів
материнських...*

*Не в’янемо, не всихаємо —
Вростаємо у всякі ґрунти...*

Символічно, що дата створення історичної “Просвіти” збіглася з державним святом Молдови “Лімба noastră” — Рідна мова. Це свято дороге й важливе і для українців. Адже наше Товариство “Просвіта” переймається ще й завданням формування в українському середовищі Молдови збалансованої — в етнічному та громадянському сенсі — самосвідомості, яка складається з усвідомлення своєї української національної самобутності й усвідомлення себе складовою частиною єдиного суспільства Молдови.

Гурт “Селянка”

мували “горіння” духовно-національних ватр у своїх країнах.

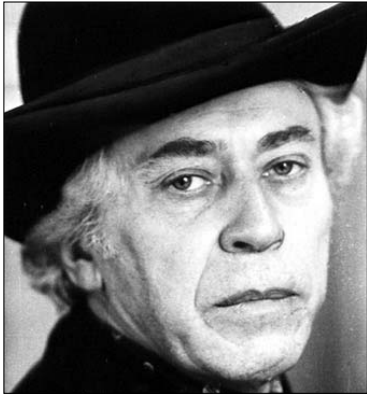
Чи не є доказом діяльності Товариства в Бессарабії в 20-х роках ХХ століття спогади старожила українського села Буга (Долінін) Тимофія Чорного, який у ранньому дитинстві ходив у своєму селі до української школи і вчив українські вірші, що запам’яталися йому до похилого віку. Саме такі свідчення, зібрані членами нової “Просвіти”, спо-

їнськими просвітницькими організаціями за кордоном. Такі організації національно-культурного розвитку українських спільнот на той час існували у низці країн Європи, Південної та Північної Америки. Відновлювалися Товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка і в так званому “ближньому зарубіжжі”. Відновила свою діяльність “Просвіта” і в суверенній Молдові. Наміри “нових просвітян” багато в чому збігли-

шували свої тверді наміри вести широку просвітницьку роботу в середовищі українців у Молдові. Це й підтверджує нова “Просвіта” своєю активною діяльністю вже близько 20 років.

На відзначення 95-ї річниці створення “Просвіти” у Молдові члени нинішнього Товариства висвітлюють його історичну долю і популяризують його нинішню діяльність у пресі, на телебаченні, в наукових працях. Згадаємо імена тих, перших, які проклали дорогу нинішнім просвітянам.

Серед засновників Товариства “Просвіта”, які склали демократичний, правничо грамотний і вагомий документ і підписали Статут Товариства 1917 року, були військовий Сергій Якович Шевченко, військовий лікар Лука Корнійович Матвійчук, мешканці Кишинева Клавдія Ананіївна Гульбинська, Аркадій Дмитрович Феньковський, Яким Федорович Бовкун, Михайло Григорович Галенко, Юхим Миколайович Марункевич. Відзначаючи таку видатну дату, ми обов’язково згадаємо тих, кого вже нема серед нас і хто яскраво проявив себе на ниві українського просвітництва. Це згаданий уже Петро Старостенко, який окрім виявлення важливих для долі Товариства документів, віднайшов для сучасників такі яскраві імена українців — діячів культури, як Володимир Циганко та Георгій Безвіконний. Це видатний учений, доктор філософії Олександр Бабій, який заклав демократичні засади нової

Упорядник і автор
літературно-критичних розвідок
лауреат Національної премії
ім. Т. Шевченка
Володимир БАЗИЛЕВСЬКИЙ

*І є найвище
із найвищих прав —
Собі самому
бути праводавцем.*
С. Гординський

Він так довго жив за кордоном, що "...для нього "солідний запах надвечірніх піній" десь в околицях Риму такий самий близький і рідний, як і "струнка готична колонада" дерев українського лісу" (І. Качуровський).

Про своє перебування в столиці Франції Гординський з гу-

мором розповів у віршованих "Листах з Парижа". Виразно уявляються холостяцька кімната на п'ятому поверсі будинку у старому кварталі, артистичний безлад у ній, розкидані на столику, ліжку і кріслах книги, а з-поміж них Монтень, Вольтер, Стендаль і, звичайно ж, Рембо, Бодлер, Аполлінер — "мистці письменницької шпаги". Книги — пристрасть молодого поета і художника, яка не раз коштувала йому обідів: "Я гроші сам у себе крав і залишав у букіністів".

З грішми, судячи з тексту, було сутужно. Інакше б, як він сам про те говорить, не ходив би у подертих черевиках і витертих до глянцю штанях "на тлі паризьких елегантій". Утім, мовиться про те весело, без жодної драматичної ноти. За рядками прочитується безтурбоття молодості, але й уперта праця, зокрема художницька в мансарді, де творяться "синтези барвних плям" і "де лиш антени й голуби". Гординський ще зникає, ще він сам подивований, що як поет і художник віднайшов себе "в огнях неонових бульварів" Парижа. Саме через Париж, каже М. Неврлий, він "прокладав міст між українською і світовою культурою".

Щоб це зрозуміти, треба знати найважливіші етапи пройденого ним шляху. Отже: гімназія і

Святослав ГОРДИНСЬКИЙ (1906—1993)

Сам собі праводавець

малярська школа О. Новаківського у Львові. Студії в Європі: курси рисунка в Академії мистецтв у Берліні та в Академії Жуліана в Парижі (клас Жана-Поля Лорана). Навчання у паризькій "Модерній Академії" знаменитого кубіста Фернана Леже. Участь у виставках Салону французьких художників, Салону художників-декораторів, Міжнародного салону книжкового мистецтва.

Гординський — особистість універсальна. Працював у різних жанрах — живопис, графіка, плакат, екслібрис. Оздобив 50 храмів у 12 країнах світу. Його мозаїки — окраса собору Святої Софії в Римі. Їхня загальна площа — понад 600 квадратних метрів.

Вагома мистецтвознавча спадщина: монографії, статті, нариси, рецензії. Об'єкти зацікавлень — мистецтво Франції та Італії, українське різьбярство, малярство В. Винниченка, екслібриси. Виступав із доповідями з історії і теорії мистецтва, редагував мис-

тецтвознавчі праці, писав передмови, зокрема до ґрунтовної монографії Архипенка, відгукувався на найпомітніші події у художницькому світі. Окремо слід відзначити його тритомну, щедро ілюстровану історію української ікони.

З огляду на такий розмах діяльності Гординського, складається враження, що поезія була для нього супутнім чи й принагідним заняттям. Тим паче, що останню нову поетичну книжку він видав 1947 року. Звідтоді виходили тільки його вибрані твори.

Чи не першим спростував припущення щодо другорядності поезії серед професійних занять Гординського Качуровський. Він назвав його найбільшим європейцем серед українських поетів. І зауважив: коли б зібрати його поетичні твори, розкидані в періодиці, то вже до оприлюдненого додався б ще один том.

Багато можна довідатися про поета, якщо налаштуватися на його

довірливу ноту. Ось у ньому озивається художник і він зізнається, що підвечір хоче бачити не речі, а барви, які любі йому в Гогена: кобальт, "кров цинобри", "зелений веронез", ультрамарин, "оранжі і карміни". Зізнання як наближення до поезики. Ось віршеві передує мотто з Бажана і сам вірш наближений до його почерку. В "Автопортреті" Гординський твердить, що він поет не модний. І все ж воліє дотримуватися власних принципів. "Гострота тематики", навіть "політичний нежит" для нього дорожчі, ніж "легкий ліричний тріолет". У сонеті "Спокій" мовиться вже про пристрасну красу "вічної змінності", про "переливи барв і динамічність ліній". Завершується він так: "Шукаючи краси в захопленні невинним, поновно в кожен ритм перетворююся я і рівнобіжно йду в ліричному тремтіні".

Це належить запам'ятати, позаяк Гординський поет стилістично строкатий, "поновний" і

Собор

Поривами жадоб і мрій,
Щодня стрункіше вгору, вгору,
Над обрій димний і хмурний
Встає довершеність собору.

На чорних звалищах руїн,
На віковичнім бойовищі,
Його все вищий обрис стін
Даремно час стирає і нищить.

Та в діб нещадності не шез,
Не зблід завітний відблиск слави,
Ятрить сліпучим злотом веж
Незаспокоєність уяви,

Аж в гнівних вибухах огню
Він, подолавши тління смертне,
Нетлінно в брилу кам'яну
Дарунком вічності затвердне.

Коли ж переколом луни
Знов гримне орд ворожих тупіт,
То він із них, а не вони
З його — червоне злото злупить.

Нехай не дійсність він іще,
Ще тільки думка, тільки мрія,
Та в скроні гнівно вже товче
Одухотворена стихія.

Що камінь зрушить і здвигне
Віків склепіння неозоре:

Рости, нерукотворний творе,
Незгасним зрізбленим огнем!

1937

Щоденне

Так серце накипа.

Щодня сильніше, дужче,
У стисках жилавих ненависти і зла,
І ореол сузір горить тремтінням злющим
Вгорі, над мармуром поблідлого чола.

У їх іронії тим болісніш, тим скорше
Встає потворна суть. Знесиленим думкам
Свідомість зомліва.

Лиш підсвідомим скорчем
Уперті щелепи змикаються, мов брам

іржаві засуви, щоб крик одчаю й болю
З твоїх затятих уст не вирвався наверх
І серце, що свою пізнало марну долю,
Крутіж злосердних днів,
спіймавши, не роздер.

Так зустріча воно любови слово зрадне,
Безправства, гвалту, мсти оздобленої вир,
Зневаг ідке жало, брехню ворожих вір
І, в міді ковану, ворожих прав нещадність.

Та серце учить у своїм немилосерді
Пізнати до дна жах, тривогу, розпач, біль.
І — не прийняті їх, як ринуть звідусіль,
Щоб тиском сумнівів скорити і роздерти:

Над ними, в гордості, яку опроменив
Крилатим привидом
огонь безумних марень,
Ширяє зв'язно у пурпурі роз'ярень,
Сильніший над усе твій непокірний гнів.

1938

З циклу "Римські ямби"

V

Сліди старого покриває ржа,
Як довго час нещадний збереже їх?
В пилу повалені лежать
Минулих воєн різьблені трофеї.

У далину задумано глядиш:
Минає день у синяві спокійній...
Пожди ще: будуть, як колись,
Бої, походи, божевільні війни.

Як і колись: уранці вийдеш ти —
Вози, намети, ржуть скажені коні,

Тобі ж, тривожному, іти,
Піднявши зброю у меткій долоні.

На пустирях, на схилах гір стрімких,
В тісних проваллях битись з ворогами,
І пити воду із ріки,
Припавши ниць спрагненими устами;

Щодня походи, упадати з ніг,
Та все вперед, від бою і до бою,
Лиш камені твердих доріг
Без віддиху лишати б за собою.

А по ночах, коли притихне бій
І сплять бійці, розклавши чуйні ватри,
Ще вільно марити тобі,
Як і колись, про очі Клеопатри,

Про смагість рук, про груди золоті,
Ворожих уст солодке пожадання, —
Під зорями такі прості
Життя і смерть, ненависть і кохання!

До Франції

На фотелях паризьких кав'ярень
розпершись вигідно,
Соломинки вмочавши в солодкі,
веселі коктейлі,
До грудей притискають
Францію, любов і рідну,
На тисячфранкових банкнотах
туго набитих портфелів.

Солодко жмурити очі їм на терасі кав'ярні,
Про минуле з рукою
на серці слинить натхненно,
Бо ж для них під хрестами
лишилися корпуси армій
На бівуаках, підземних Арра,
Шарльєра і Вердена.

Нині парадно ідуть
по Полях Єлісейських угору,
Під Лук Триумфальний
з вінками трибарвними в шані,
Доторкати вогнем
спопелілу і мертву вікторію
І вірити, що то — не повториться,
що то — вже востаннє!

В чудотворному Луврі
на triduum моляться з жаром
І благають навколішках: —
Боже, дай вічного мира! —
Та чи дасться вблагати
сер всемогучий Загаров,

Як в собори готичні гармат
насторожаться гирла?

О, зіскок з п'єдесталу,
крилата, гнівна Марсельєзо,
Груди випни і руш по бульварах,
шалена та горда,
Жбурни по розбитих асфальтах
кров'ю, залізом,
І бий їх, бий по рентгєрських
надутих мордах!

Людей з передмістів заклич,
із задимлених, чорних кварталів,
Хай шампаном революти
уп'ються і ринуть, мов хвилі,
По авню на бульварах,
і гримнуть ударом навали
На всіх їх сердець
скам'янілих останні Бастилії!

Вже небо Парижа клекоче
і жах затискає вже горла,
Про надобрійні заграви
мріє знов сонячна Франція.
І, піднявшись нестримно,
жорстока тінь командора
Встає під пошарпаним сальвами
прапором Корсіканця!
Париж, березень 1935

Вірш про Влизька

Не в очі, а в голову ззаду відстукали кулі,
В коридорах вже крок конвоїрів замовк...
Знаю, солодко вам, прокураторе Ульріх,
Затягатись тепер
моссельпромським димком:

На затятих устах — немаскована злоба,
Транспарент самовпевнення — ваше чоло,
Та дарма над частиною шостою гльобу
Гордовито підводите лоб!

Ви — законів державних слуга і захисник,
І черкнути пером не здригнула рука,
Та написано — де? — що Історія звисне
Вже незмінна на вістрі тригранним штика?

У підвалах в'язниць, і катівень, і каторг,
В усевлонській тайзі,
в чорних покладах руд,
В темних штольнях сердець
заховавши відплату,
Вже нові царегубці ростуть.

Чи ж не чуєте ще: хід напружених кроків,

не завжди надається до впізнання. “Біле: все. Синє: все. Не-окреслене не збагну ніяк. Як знайти те, що скрите в минулому і майбутньому?”

Сліди неокресленого і скри-того проглядаються у віршах і в маярстві.

Гординський не приховує сво-їх літературних симпатій і антипа-тій. Взірці для нього наддніпрян-ські поети: Рильський, Бажан, Влизько й інші. І неприйнятна “гостроверхість фраз львівських нудних писак з глибокодумністю “дажбогових магістрів”.

Повірте! — приємніше немає, як слова Бажана й Рильського! Ніколи й не збагнете, Як вию тут не раз, читаючи була Старі календарі чи галицьких поетів!

Він справді багато взяв у Ба-жана й Рильського, як брав і в ін-ших, але при тім зумів лишитися собою.

Самі слова пливають, музичні й колоритні, Й складаються самі в узори, ритми й ритми!

У збірці “Буруни” відбилася романтика мандрів, чужих міст і країн, відлуння міфів, історичні й культурні ремінісценції. І, зви-чайно ж, море, як і все, що прямо наvertsав до його співців. Хоча

згадує Гординський тільки Лот-ремона. Назви віршів свідчать самі за себе: “Флоренція”, “Ате-ни”, “Мандрівка по Альпах”, “ В порті”, “Про мандрівки”, “Цар-город”, “Егея”, “Данило Палом-ник”, “Марсейський порт”, “Дівчина з Корсіки”, “Морські вовки”, “Рибальська пісня”, “Японський дредноут”, “Загин брига”, “Моряцькі дороги” з їх мальовничими подробицями.

Читаю, ти, що розпочавши путь Морську, блукаєш по уяві мапах, Відчує як пахне у портах мазут Або смоли солодко-м'явий запах! Там кораблі у доках гомінких Гойдаються ввесь день, на них, щоглистих Широкогруді курять моряки Англійський кнастер і голландський кепстен. Вгорі, рвучкі вітаючи вітри, Розвішані на ринвах кораблевих Лопочуть, мов барвисті прапори, Штани блакитні й сорочки рожеві.

Перепади стилю, змінення планів, розхитування строфи, по-довження рядка до прозового спрощення, намагання вислови-тися *круто*, як тим переймалися

поети у підрадянській Україні — усе це ознаки шукань й утвер-дження власного голосу. “Поліс-мен диригує надхненно оркес-трою авт на естраді старого теат-ру, що зветься Парижем”.

Саме у цій книжці Гордин-ський скаже про “тверді й суворі форми” і “про найвище із найви-щих прав — собі самому стати правodawцем”.

Танки в колонах армій Клацнуть зубами заліз, І місто впаде Верхарном Під штрихи іржавих коліс.

Думається, Верхарна Гордин-ський згадав не тільки тому, що той загинув під колесами потяга. Він вловлював у його поезії те, що близьке йому. До Верхарна прислухався й Бажан. А він, як мовилося, належав до лектури Гординського.

Попри стилістичну різність, поет впевнено рухався у напрям-ку неокласики, що найповніше засвідчив писаний октавами “Сновидів”. Ця поема — з най-досконаліших творів Гордин-ського. Пластична, мінлива, не-вимушена, розцвічена точними пейзажними деталями, перелі-ком сузір’їв, “безмовністю і ме-рехтінням зірок”, вона дивує гра-ційністю й безпосередністю вик-ладу думок та імпресій.

У поемі мовлено про природу поезії, її різновиди й тенденції. По-

біжно згадується й Богдан Ігор Ан-тонич, який належав до Асоціації Незалежних Мистців, що одним з її організаторів був Гординський.

Колись носив Антонич по кишенях Монети зір, мов гудзики хлопчак, І кожну мить солодкого надхнення Скуповував за них він по ночах; Космічних сфер безмовне незбагнення, Безмежності недовідомий жах, — Передавав поет той кучерявий (Хоч у житті, по правді, він лисявів).

“Сновидів” передували “Рим-ські ямби”. Кажучи про італій-ський цикл Гординського, Качу-ровський відзначив, що в ньому “віршем відмалювано чи то Оранту в Торчелло, чи то мозаїч-ний портрет Теодори з октагону Сен Віталє в Равенні”.

Гординський був неабияким літературним критиком. З тих не-багатьох поетів, що цікавилися теорією літератури. А ще — блис-кучим перекладачем. Йому нале-жить антологія “Поети Заходу”. Він переклав твори Франсуа Ві-йона. Багато сил і часу віддає пе-рекладові і тлумаченню “Слова о полку Ігорєві”.

Доречно згадати про вплив на його творчість французьких пар-

насців. Але й не годиться пере-оцінювати цей вплив. Бо ж Гор-динський не цурався й верлібрів, “що постали ще до поетики нью-йоркських модерністів” (В. Лу-чук).

Так, у його поезії відбилися ознаки творчості поетів різного індивідуального досвіду. Але він законний господар свого пое-тичного господарства, який рев-но дотримувався самонастано-ви: “Брязкай міддю, строф заг-нуздуй коні”. Бунтарська твер-дість його музи, що мовби грає м’язами слів, її грубувата тілес-ність, спазматичне рване дихан-ня через десятиліття озвалися у поезії Стуса.

Має рацію сучасний дослід-ник: “Скільки б йому не дорікали і в 30-их, і в 60-их за “стилеву строкатість” (порівнюючи при цьому з Леопольдом Стаффом), Святослав Гординський вирізня-ється своєю внутрішньою ціль-ністю, котра, наче горно, пере-плавляє впливи, віяння, запози-чення і витворює нову мистецьку якість” (Р. Лубківський).

Гординський знав і те, що до-сягне тільки поетові. Він писав ще й про “трагічну марність слів”. Про сувору німоту, у якій “стигне вибух” — “бо більший за слова”. Хто знав, може, саме зав-дяки цьому знанню й діймає кра-ще з ним мовленого.

Чи ж не бачите вже:
блиск народжених саяв?
Недаремно
Поетів під муром цегляним епохи
Вже вітають букетами сальв!

Ти, що зориш із вишини,
Зроби неплідною цю землю,
Хай, горблячись, її сини
В ній порпаються надаремно.

Поля їм попелом засип,
Плуги обламай їм об камінь,
Хай родить ця земля не хліб,
А сухоості з будяками.

Криниці висуши, нехай
Залле їх стухлим ялом сірки,
Полями спраглих їх ганяй,
Хай язика їм палить гіркість.

Хай дітям їхнім голод-жах
Шодня поблідлі губи лиже,
Хай розжене їх по світах
Страшна, як смерть, жадоба їжі,

Хай у голодній їх крові
Замре навіки сите й ніжне,
Хай діти їм зростуть нові,
Немилосердні і драпіжні;

Нехай чужі країни в їх
Серцях засяють, як багаття,
Хай стануть для сусідів всіх
Вони як пострах, як прокляття,

Щоб всі ненавиділи їх,
Але жахалися їх скрито,
І щоб ім’я їх, як батіг,
Свистало карою над світом!

Крик II

Так, уста заціплюючи, вір,
Інших клич, і сам себе накликуй,
Кидай вірш зім’ятий на папір,
Кожен — клапоть вирваного крику.

Так шодня — в одчайнім вирі гри
Не затиснуть розпачі долоні,
Вічний голос, як наказ: твори! —
Брязкай міддю, строф загнуздуй коні

І надхненням захлину́тий, слів
З дна душі випльовуй чорну рану, —
Може, десь на перехрестях днів
Ти й зустрінеш Слави дівку п’яну..

1934 Ну, і що ж? Однакі будуть дні
(тільки мармур, а не простий камінь),
Знов: твори! Ще важчий біль надхнінь,
Горла стиск і в далеч крик без тями.

Над рікою

Ця світла синява, у небесах розлита,
Ця зелень квітних трав,
ця соковитість літа,
Що простеляється достиглістю щедрот,
Прозора далина, холодний подих вод,
Густі ліщинники на набережних схилах,
Розжарений пісок, хмаринка легкокрила,
Сліпучих променів такий розтратний жар,
Те все, що навкруги,
все — створене як дар
Тобі, — впиватися і напувати тіло,
Обточувати стан, вливати пружність, силу,
Сповняти світлістю, сторадістю життя.
Очима п’ю тебе, красу твого буття,
Коли на березі, спираючись недбало,
Смаглява, золота від соняшного палу,
Лежиш, усмішкою вітаючи — кого?
З якою пристрастю до рамена твого,
Коли б ти знала це, — припав би я устами!
Але без поруху, мов оповита снами
Триваєш, віями накривши глиб очей.
А, може, вдаваний незрушний спокій цей
І вмисне, граючись, очей не підведеш ти,
Бо хочеш, потайки, щоб милував і пестив
Тебе цілунком нестримних палань
І сонцевий вогонь, і пал моїх бажань?

Вирватись

Крізь днів однаковість,
крізь рій турбот щоденних,
Як пронести мені, не розгубивши скрізь,
Високість дум моїх
і мрій моїх надхнених,
Зі мною вилетених у життєвий крутіж?

Нестримно рине час, і нині — вже учора.
Вночі, лягаючи, на свій похмурий суд
Викликаю себе: душа моя сувора
Нічого не таїть, — найменша думка й труд

За недовершеність мене докором мучить
І, в мимолетний рин задиханих хвилин

Жадливо вслуханий,
ловлю їх лет могучий,
Як крилить звिताжно,
без мене!, до вершин.

Боюсь, що серця ритм
невгтований свій стукіт
Не включить в біг хвилин і,
серед марних діл,
Дрібних і кволх днів,
я — не простягши руки
Окрилені, впаду під ярий небосхил

І юність гомінка прогуркотить повз мене
Із брязком колісниць —
непереможний вал, —
І я, заслуханий в її гримітний чвал,
Не вихилю жаги й тривог її шалених...

Ця мить мене жаха, сповняє серце гнівом:
Зірватись! Вирватись! Хай понесе мене
Бурунна повідь
днів нестриманим поривом
Над малість днів моїх, в простір’я осяйне,

Де б вітер знову рвав мої зів’ялі стяги,
Зів’ялі стяги днів на держалнах зусиль,
І дух мій збуджений
знов пив солодкий біль
Життя, що пророста
незчерпаністю спраги!

Глиб

Трагічна марність слів!
Коли в гарячці лютій
Поривами гримить напруженість важка
І горло кожна мить задихана стиска,
І очі залива іржавим пливом муті,

І крові гнівної, ображеної крик
Грюкоче все сильніш,
свій струм рвучкіше котить
І, в вузол п’ястука затиснутий істоті
Б’є пульсу гнівного ямбічний маятник, —

Ти чуєш, як вони, зірвавшись з синіх губ,
Поранені падають —
і інших слів не кличуть
І, мов в Ахіллеву прип’яті колісницю,
Волочать за життям свій онімільний труп...

Так ринуть дні твої.
Всіх злоб ворожих до дна
Ти вихилив питво, пізнав їх чорний глиб,
І зуби зіцплені щоденний згризли хліб

Твого злосердя й мсти —
іще душа голодна.

Та жадно пізнає: від слова дужчий чин;
В п’ястук твердий
її стискають дні недаром,
Щоб міг піднятися він на удар ударом,
Як виплеск глибини, нестриманий нічим.

Так кров свою ятриш,
пропалюєш огнем ти,
Терпкою ідлю днів, що мозок рве і їсть,
Ховаючи душі обвагітнілий зміст
Під слова сплюснені, убогі орнаменти...

Далеким відблиском невгтованих навал
Встають вони, бліді, не досягнувши глибу,
Де, серце вихрячи,
бунтарський стигне вибух
В суворій німоті — бо більший за слова.

1938

Розмови

Виходь самотній уночі
Й, опершись мовчки на воринні,
Зори іскристу височінь:
Нехай в опівнічні хвилини
П’є хвилі зоряних озер
Душа нестямна і шалена,
Хай підіймається в етер,
Немов сосни струнка антена,
Що, увігнавшись до сузір,
У простір зимний і таємний,
Спливає музикою зір
Униз корінними заземлень.

В долоні снігу набери,
Сніжинок мертвих і холодних,
Що заблукалися згори
На дно піднебної безодні
І м’яко тануть у руці,
В твоїй розжареній долоні...
Ти стій, дивися і кричи
Туди, в розіскрене бездоння:
Нехай летить безмовний крик,
Недовідомий і невломний,
Хай серце полум’ям горить
Від поривань твоїх бунтовних, —
Кінчай підзоряній молитви
І затули уста душі,
І йди в морозному повітрі
І, нахилившись до землі,
У сніг, спокійний і глибокий
Клади вирізьблюваний слід
Своїх чітких і певних кроків.

1934

Василь НЕЧЕПА,
лауреат Національної премії
ім. Т. Шевченка, народний
артист України, носій старосвіт-
ської чернігівської Кобзарської
школи, кобзар-лірник

Днями в Київській філармонії відбувся концерт, присвячений 140-й річниці від дня народження кобзаря-лірника Терентія Пархоменка.

На початку минулого століття ім'я кобзаря Терентія Пархоменка набуло великого розголосу та слави. Були навіть цигарки з його зображенням. Цей дзвінкий тенор і не схожу на інших кобзарів гру на кобзі чули на Чернігівщині й за її межами. Терентій Пархоменко — носій старосвітської чернігівської кобзарської школи, за словами Гната Хоткевича, найдавнішої. Володів грою на кобзі і полтавською, в перекидку, так як грав Остап Вересай. Він також талановитий лірник, бо серед його учнів був і неперевершений на той час лірник Оврам Гребен. Ще замолоду йому надали право Отця кобзарського. Він, сліпий із десяти років, брав у науку сліпих хлопчиків. Відомі кобзарі Петро Ткаченко-Галашко, сторіччя від дня народження якого відзначали за рішенням ЮНЕСКО, Дем'ян Симоненко, Микола Злобінців та інші відомі кобзарі пішли у світ кобзарювати після навчання у цього унікального кобзаря. Його навчив кобзар Н. Гайденко.

Мав він ще одного учня, про якого тривалий час забороняли писати і говорити. Це так званий каторжник, кобзар-віртуоз та неперевершений майстер музичних інструментів Олександр Корнієвський.

У Терентія Пархоменка визначні заслуги перед мистецтвом України. Саме він на початку минулого століття був носієм чернігівської кобзарської традиції. Грав відбоєм на діатонічній кобзі. Струни з розливом. Внизу значно менша відстань між струнами, ніж угорі. Це дуже ускладнює гру. Цю кобзу ми бачимо на фото 1902 року.

Велика заслуга у підтримці та збереженні кобзарського мистецтва належить Миколі Лисенку. Саме він запрямував Терентія Макаровича. Запросив до себе у домівку. Понад два тижні кобзар жив у Лисенків, розповідав, що його там дуже шанували.

Микола Віталійович записував пісні та думи з голосу кобзаря. Влаштував йому виступи: співав Терентій Пархоменко у престижних залах Києва. Виступав в оперному театрі, а згодом і в колонній

залі нинішньої Національної київської філармонії.

Тоді йому за виступ заплатили 350 золотих карбованців, кобзар навіть не знав, що роботи з цією торбиночкою з золотом. Про це мені розповідав його учень Олександр Корнієвський, який прожив понад 100 років.

Саме Олександр Корнієвському 1905 року і замовив Микола Лисенко три кобзи на кшталт кобзи Терентія Пархоменка. А перед тим молодий майстер О. Корнієвський ремонтував кобзи кобзарю. Стрій кобзи був діатонічний. Це як фортепіано без чорних клавіш, без півтонів. Тоді Олександр Корнієвський і почав мудрувати, як зробити таку кобзу, щоб на ній можна було грати музику Лисенка, Чайковського, Бетховена. Олександр Корнієвський додав поміж струнами ще по одній струні, розмістив їх паралельно та змайстрував перемикачі (демфер). Так сто ро-

ків тому з'явився новий музичний інструмент — хроматична концертна бандура. За свої винаходи Олександр Корнієвський загартовувався, як він говорив, 24 роки по засланнях. Із 1937-го до 1961 року. Понад десять років я їздив у Корюківку по науку до О. Корнієвського. Тепер видав книгу “В рокотанні-риданні бандур”, чим довів усьому світу, хто створив сучасну бандуру.

ців (Домонтович), перейнявши спосіб гри у Т. Пархоменка, записав пісні та думи з голосу свого вчителя і видав “Самонавчитель до гри на кобзі або бандурі”. 1913, 1914 рр., коли Т. Пархоменка вже не було серед живих. На жаль, недовго після того прожив М. Домонтович. Розстріляли у 30-х роках. Тоді ж розстріляли Г. Хоткевича та багатьох відомих українських кобзарів і лірників.

Терентій Пархоменко мав дуже великий кобзарський репертуар. Майстерно співав старосвітські думи. Дійшла до наших днів і

як і імена багатьох славних кобзарів. Для мене він був якоюсь напівлегендою, поки не познайомився на початку 1980-х років із Олександром Корнієвським. Уже тоді я сконструював кобзу, подібну до кобз Терентія Пархоменка. Навчити цього тоді міг лише учень Терентія Пархоменка О. Корнієвський. Та він не радив іти в кобзарювання, говорив, що на засланнях дуже холодно й небезпечно. Я наполягав на своєму, переконував О. Корнієвського: аби ті часи не повернулися, треба і в наші часи нести людям правду.

Дума про Морозенка

До 140-річчя від дня народження кобзаря-лірника Терентія Пархоменка

дума “На смерть Тараса”, яку він доопрацьовував і доповнював. Співав молитви, псалми, козацькі та побутові пісні. Була у його репертуарі одна пісня, яка, ймовірно, коштувала йому життя.

“Трудно, браття, нам живеться на Русі святой”. Співав у цій пісні, що народи вже давно волі добилися, а у нас усе праведне знищується.

Народився Терентій Пархоменко 28 жовтня 1872 року в селі Волосківці на Чернігівщині, у Менському кобзарському краї. Помер все-таки 1911 року, а не 1910-го, як можна прочитати в деяких наукових свідченнях про кобзаря.

1911 року по всій Україні відбувалися заходи з ушанування 50-ї річниці пам'яті Тараса Шевченка; поміж “Думи про Тараса”, “Морозенка” та інших пісень проспівав свою бунтарську: “Трудно, браття, нам живеться на Русі святой”.

Жандарми били його на сцені. Хворого батька дочка Явдоха привезла в село Волосківці, де він помер у травні 1911 року. Про останню зустріч із кобзарем мені розповідав Олександр Корнієвський. Говорив, що Терешко на нього дуже обурився за те, що він почав робити бандури для зрячих музикантів.

1963 року упорядкували кобзарські могили на Чернігівщині. Тоді й на могилі Терентія Пархоменка встановили обеліс. Поруч обеліс дочки Явдохи.

На жаль, нині ім'я Терентія Пархоменка забуте,

До 39 років життя Терентія Макаровича я додав 30 років свого кобзарювання з кобзою його строю і його репертуаром. “Дума про Морозенка” звучала на всіх континентах і по всій Україні.

Старосвітська чернігівська кобзарська школа вже ніби припинила своє існування після того, як Олександр Корнієвський на базі кобзи Т. Пархоменка створив сучасну бандуру. І бандура, і кобза сучасна строю “Соль”.

135 років від дня народження ми широко святкували у Сіетлі (США), я туди їздив із великою концертною програмою.

Минулого року відспівав 100 концертів, присвячених пам'яті Терентія Пархоменка. Сотий концерт відбувся у Чернігівському академічному музично-драматичному театрі імені Тараса Шевченка. У зведеному хорі під аккомпанемент симфонічного оркестру співало понад триста співаків.

Слово Тараса Шевченка і пісні Терентія Пархоменка невмирущі, як і наша мова.

31 жовтня до 140-річчя від дня народження Терентія Пархоменка у Чернігівській обласній бібліотеці відбувся концерт “Дума про Морозенка”. Там демонстрували відеозапис Олександра Корнієвського, який я зберігаю.

У Київській філармонії я співав про Морозенка в тій же тональності, слово в слово, нота в ноту, на тому місці, де мій попередник співав цю думу 1909 року. Співав я уже не один, а з Національним оркестром народних інструментів України під орудою маестро Віктора Гуцала (на фото). Вічна пам'ять кобзарям і лірникам, які берегли і примножували славу нашої рідної Батьківщини.

Пошанували Ліну Костенко

Віра БОДНАРУК,
голова Літ. Ком. УІММ
Фото Галини УГРІНОЇ

Творчість Ліни Костенко гідно відзначили 21 жовтня 2012 р. у приміщенні Українського Інституту Модерного Мистецтва (УІММ) в Чикаго. Було приємно бачити заповнену аудиторію пошанувачів українського слова, які прибули не тільки з української околиці, а й із віддалених передмість Чикаго.

На початку вечора (сценарій урочистостей Наталі Марчук) присутні ознайомились із коротеньким відео, яке ввело всіх у сучасний світ невмирущої української людини. 3-за сцени

пролунали слова Ліни Костенко: “Все називається Україною... тільки мова чужа у власному домі”.

Віра Боднарук, голова Літературного Комітету Інституту, привітала гостей і розповіла про легкий творчий шлях Ліни Костенко. Сценарій творчості поетеси базувався на її романі прозою “Записки українського самашедшого”, на історичному романі “Берестечко” та на збірках поезій “Річка Геракліта”, “Вибране”.

Вірш “Доля”, який із великим почуттям виконала Мар'яна Євстратенко, розпочав мистецьку розповідь-життєпис Ліни Костенко віддзеркаленим у її творчій праці. Ведучі Наталя

Марчак і Ростислав Гриньків разом з голосом за сценою (Ігорем Худиком) відтворювали слова і почуття поетеси, а декламатори читали поеми. Ми почули виконані молодими людьми нової хвилі “Казочку про трьох велетнів” (Наталя Марчак), “Цавет танем” (Ліда Кізіма), “Плем'я Топа” (Віра Лесик), “Естафети” (Володимир Гриньків), “Щоб так страждать за нього” (Остап Бусько) та “Біль єдиної зброї” (Наталя Марчак).

Щира подяка спонсорам імпрези — членам УІММ, членам ТУМ та 101 Від. США, які долучилися до заходу, а особливо Лялі Кучмі, Любі Маркевич, Богданові Боднарукові.

Виконавці програми (зліва): Микита Сафроненко, Наталія Марчак, Ростислав Гриньків, Мар'яна Євстратенко, Ігор Худик, Віра Боднарук, Ліда Кізіма, Остап Бусько, Віра Лесик, Володимир Гриньків

Chamber Art Music — фестиваль, побудований на емоціях

Днями в Національній філармонії України відбувся IV Міжнародний фестиваль камерної музики Chamber Art Music, що вчетверте з успіхом проходить у Києві. Фестиваль засновано 2009 року і присвячений він мистецтву камерної музики, якою тривалий час нехтували. Минулий фестиваль представив слухачам гайднівський камерний оркестр, цього ж року головна тема — музика В. А. Моцарта. Камерний ансамбль виконує твори без диригента, бо колектив музикантів хоче показати дух епохи, адже за часів Гайдна та Моцарта твори виконували ансамблево та малим виконавським складом.

Ольга КОЛОМІЄЦЬ,
музичний оглядач

На цьогорічному фестивалі всі чотири концерти відбулися з аншлагом. Організатор фестивалю — струнний квартет Collegium (Колегіум), створений 2003 року, який невтомно працює та розвивається. До складу струнного квартету Collegium входять лауреати й дипломанти міжнародних конкурсів: Максим Грінченко — перша скрипка, Тарас Яропуд — друга скрипка, Ігор Завгородній — альт і Юрій Погорельський — віолончель. Усі музиканти квартету Collegium випускники Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського. Цей колектив — володар престижних міжнародних нагород і вже досяг найбільших успіхів: перша премія Міжнародного конкурсу “Klassik auf der Strasse” в Швейцарії (2006), Фіналісти 30-го міжнародного конкурсу “Premio Vittorio Gui” Женевської асоціації ACERM (Італія, Флоренція, 2006), Спеціальний приз на міжнародному конкурсі струнних квартетів у Бордо (Франція, 2007). Collegium — перший струнний квартет, що став учасником Міжнародної програми “Pro Quartet” і стипендіатом програми “Odyssey” (Франція).

18 жовтня відбувся Концерт-відкриття, де виконували твори Бетховена — Струнний квартет сі-бемоль мажор, ор. 130 (1825); Георга Філіппа Телемана — Концерт ре мажор для труби з оркестром; Йоганна Непомука Гуммеля — Концерт для труби з оркестром сі мажор, S.49 (1803). У Концерті-відкритті брали участь струнний квартет Collegium, Національний камерний ансамбль України “Київські солісти” та соліст — лауреат міжнародних конкурсів Михайло Гайдук (труба, Росія). Концерт-відкриття відбувся у Великій залі Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського.

Другий концерт у Національній філармонії України, Колонному залі ім. М. В. Лисенка 20 жовтня мав назву “Вольфганг Амадей Моцарт, погляд із XXI століття”. Концерт супроводжував Національний камерний ансамбль України “Київські солісти”. Звучали твори великого класика В. А. Моцарта, а саме Концерт для флейти з оркестром № 2 ре мажор (1778), партію соліста виконував лауреат міжнародних конкурсів Професор Вищої Школи Музики в Дрездені (Німеччина), Соло-флейтист Базельського Симфонічного оркестру (Швейцарія) Стефан Реті з Франції.

“Реті вразив незвичайною грайливістю і гармонічністю міміки на сцені”, — зазначали слухачі. І справді, міміка Стефана Реті і його взаємодія з камерним ансамблем вражає. А його флейта виспівувала легкі та мелодійні трелі, в які слухачі просто закохувалися.

Далі в програмі був Концерт для фортепіано з оркестром № 27 сі-бемоль мажор (1791). Що характерне для музики Моцарта? Радість, позитивність думки, деяка дитинність надає творам великого композитора просвітленості та гармонійності, що вирізняє його з плеяди митців. Соліст Клаудіо Мартінес (фортепіано, Іспанія, лауреат міжнародних конкурсів

Професор Вищої Школи Музики в Базелі, Швейцарія), безумовно, професійно передав у фортепіанних пасажах дух моцартовської епохи.

Завершувався концерт симфонією № 29 ля мажор (1774), у виконанні якої брав участь ветеран кийівського міжнародного фестивалю “Chamber Art Music”, адже він учасник концертів ще з першого фестивалю та надалі підтримує прекрасну ідею популяризації камерної музики — лауреат міжнародних конкурсів, Професор Вищої Школи Музики в Женеві і Вищої Школи Мистецтв у Берні (Швейцарія) — Денис Северін (віолончель). Д. Северін як диригент тонко відчуває струнну групу інструментів. Віолончеліст увів у концерти фестивалю новаторство — своєрідний вступ до своїх виступів, щоб наблизити слухача до епохи та дати можливість краще зрозуміти композитора. Музикант перед початком виконання твору зачитує деякі цікаві деталі з життя композитора, це водночас є і виховним аспектом фестивалю. На цьому концерті Д. Северін познайомив нас із людиною, що була доволі незібрана і по-дитячому весела, але коли справа торкалася зосередженості на концерті — композитор був дуже прискіпливий. Міг покинути аудиторію, якщо та не уважно слухала. Таким був Вольфганг Амадей Моцарт.

“Романтичний квінтет” — назва третього концерту, що відбувся 21 жовтня також у Колонному залі ім. М. В. Лисенка Національної філармонії України. Концерт супроводжувався струнним квартетом Collegium. У програмі концерту виконувалися твори Франца Шуберта — Струнний квінтет для двох скрипок, альту і двох віолончелей до мажор, тв. 163. Перед виконанням Денис Северін традиційно розповів деякі деталі із життя Шуберта і ми дізналися, що композитор за життя так і не почув цього твору. Квінтет неймовірно емоційний і деяка напруженість ніби заохоче слідувати за розвитком теми.

Йоханнес Брамс — Квінтет для фортепіано, двох скрипок, альту і віолончелі, тв. 34, фа мажор. Композитор прекрасний у своїй пристрасній музиці, емоційних темах, що і породило назву концерту “Романтичний квінтет”. Цікавий квінтет підтримкою фортепіано струнної групи і навпаки.

Після закінчення концерту публіка ще довго не відпускала виконавців зі сцени. Адже після таких концертів не вистачає слів, залишаються лише емоції.

Завершенням фестивалю став четвертий концерт, учасниками якого були вже добре відомий нам квартет Collegium і молоді переможці міжнародних конкурсів, українські виконавці камерної музики з програмою “Музичні метаморфози”.

У рамках фестивалю також проводяться майстер-класи для охочих і що найголовніше, ці майстер-класи ведуть світові визнані виконавці безкоштовно! Цього року майстер-класи проводив Клаудіо Мартінес Менер, Денис Северін і Стефан Реті.

Тож IV міжнародний фестиваль Chamber Art Music пройшов на відмінно, а черги в касах перед концертами вказують на те, що молодий фестиваль уже досяг певного успіху.

Казка для дорослих і дітей

Катерина ГУБЕНКО,
член “Молодої Просвіти”
Білоцерківщини
Фото Андрія КОЗАКА

Казка — мандрівка у фантастичний світ для дітей, а для дорослих — у минуле. Мало хто із сучасних письменників пише саме для дітей. Ситуацію в дитячій літературі вирішив виправити журналіст, голова Білоцерківського осередку “Молода Просвіта” Костянтин Климчук, який днями у міській Центральній бібліотеці презентував свою першу книжку — “Казка про козака Степана, його пригоди і кохання”. Винуватець події розповів історію написання твору. Ідея казки виникла, коли хворів його тоді ще півторарічний син.

— Захотілося написати йому щось підбадьорливе. Але воно не вкладалося в коротенький вірш, тож вирішив написати казку. Процес написання затягнувся на три роки. Зате який результат!

Відсвяткувати дебют разом із Костянтином Вікторовичем прийшло багато гостей. Анатолій Іванович і Галина Семенівна (яка є редактором казки) Гаї привітали молодого поета, побажали наснаги та висловили сподівання на майбутню творчу співпрацю. До речі, ілюстратор книжки Олександр Гаї. Своє слово сказав і кандидат у народні депутати від партії УДАР Роман Григоришин, якому, власне, й зав-

дячуємо тим, що книга надрукована. Володимир Іванців зазначив, що тепер мало хто пише казки, тому це чудово, що поет звернувся саме до цього жанру. Віталі Костянтин Вікторович Катерина Чубенко, Михайло Нижник, Юрій Зубар та інші. Михайло Лукич наголосив, що всі ми знаємо Костянтина Климчука як активного громадського діяча, тому більшість чекали від автора твору на злободенну тему, прикрити назвою казки. Але виявилось, що жодної політики там немає і казочка є справді казкою.

Казка побудована на українському фольклорі. Дія відбувається під час малодослідженої літературно доби Руїни в Україні. Крім вигаданих автором персонажів (козак Степан, наприклад) у творі присутні також цілком реальні дійові особи, як гетьман Іван Виговський. Один із найцікавіших героїв — типовий “гоголівський” Чорт, який не зрадив собі й виконав функцію “перевізника” козака з України в Москву й назад.

Козаки — традиційні герої наших казок. Для мене прочитати тепер таку казку — повернення в дитинство. Це чудово, якщо діти вже з маленького матимуть змогу вивчати історію свого народу через казку. Тому хочеться побажати Костянтину Вікторовичу творчого натхнення, сприятливого середовища для написання таких чудових творів.

В Одесі навіть голуби люблять музику

Сергій ГОРИЦВІТ

Південна Пальміра славиться не лише своїми давніми музичними традиціями, чарівним оперним театром, а й вибагливими шанувальниками музики. Кожен вокаліст чи інструменталіст знає: якщо його виступ схвально сприймуть одесити, то путівка на будь-яку сцену світу йому гарантована.

Ще одним підтвердженням того, що Одеса — місто досвідчених меломанів, став новий фоторепортаж на міському сайті 048.ua. На знімках бачимо знайомого багатьом вуличного акордеоніста дядю Сеню, який звеселяє міських мешканців і численних туристів на розі Грецької та Рішельєвської вулиць. А поруч із ним постійний слухач — сизокрилий голуб. Семен Іванович каже, що ніколи птаха спеціально не приманював, не підгодовував, той сам прибіг. Його улюблене місце на відкритій кришці старого чеподанчика, який слугує футляром для інструмента і водночас для пожертв. Якщо раніше мало хто звертав увагу на голуба,

який сам прибіг до музиканта, то нині люди навіть спеціально приходять, аби побачити цього найменшого шанувальника музики. Тож тепер голуб-меломан допомагає своєму другові заробляти на життя.

Уляна ВОЛІКОВСЬКА
Фото автора

Виставка “Квіти серця” Катерини ТКАЧЕНКО — оаза краси й гармонії серед вихолощеного світу руйнації і штучності. Мисткиня торкається теми Вічного й Довершеного під пильним оком Всесвіту. В її “внутрішньому світі завжди добра погода”... На кожному полотні — образи дерева життя, квітів, які є невід’ємною частиною живої плоти людини. На однойменній картині серце, закорінене у землю, його пробивають судини-паростки любові, проростають, квітнуть, тягнуться до неба... “Коли я думала про творчість, то шукала відповіді на те, якою вона має бути, — говорить Катерина Ткаченко. — У мене мистецтво завжди асоціювалося з квіткою, бо воно не має практичного зна-

Катерина Ткаченко

чення. Квіти — подарунок Неба для нас”.

У диптиху “Щоденник Дерева” змальовано нескінченність

першооснов світу, мудрість і велич природи: “Бо кожна людина наче тее дерево... Кожнее Дерево за плодами пізнається”. Філософські роздуми “Правди життя”, де на кістках зароджується новий світ, спонукають замислитися над темою циклічності буття: “Правда життя зі смерті зростає. Без смерті й життя немає”. Ця тема триває у триптиху “Ніч”. Тут правда життя проростає “з крові та плоти” серед темряви як уквітчана рука митця, яка змінює все... Чому правда життя народжується саме в пітьмі? Можливо, ця закривавлена рука і є те світло істини серед темряви неосвітченості й байдужості. А можливо, поруч “Недобрі були” і їй так важко було прорости... Та незважаючи ні на що, символічно-міфічний “Корабель” Катерини Ткаченко витає серед хмар, а над ним — Божя рука.

У чуттєвих картинах художниці переплелось “примітивне” мистецтво, міфологія, релігійні вірування. А коріння “Квітів серця” Катерини Ткаченко — у монументальній школі розпису Михайла Бойчука. В основі його концепції — синтез національної традиції з іншими формами мистецької діяльності, акцент не на матеріальність і приземленість, а на духовну основу образу. Твор-

Подарунок Неба

чий метод Бойчука ґрунтувався на візантійських витоках української культури в поєднанні з національним образотворчим фольклором. Саме на ці основи спирався і вчитель молоді художниці Віктор Гонтарев. “Не даремно виставка відбувається у нашій галереї цього року, коли виповнюється 130 років від дня народження М. Бойчука, — каже директор галереї “ABS-арт” Алла Маричевська. — Узяти все найкраще, як вважав М. Бойчук, що було у французькій школі тогочасного модернізму, з італійського проторенесансу, візантійського мистецтва, і виховати національно свідомого митця. Віктор Гонтарев долучив ще й народну поетику, і тому українську міфологію. Ось

“Недобрі були”

тому ми бачимо такий стиль, заглиблений у національне”.

Диптих “Щоденник Дерева”

Фрагмент із триптиха “Ніч”

СЛОВО

Прогвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПЕРЕДПЛАТА — 2013

Вартість передплати

(з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617, сторінка 71 в “Каталозі”

на 1 місяць

9 грн 37 коп.

на півроку

53 грн 37 коп.

на 3 місяці

27 грн 51 коп.

на рік

105 грн 54 коп.

Ви — зі “Словом Просвіти”, бо це — Ваша газета!

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Заступники головного редактора
Петро АНТОНЕНКО

279-49-47,
Євген БУКЕТ
279-39-55

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ просвітницької роботи
Надія КИР'ЯН
270-55-57

Відділ культури
Микола ЦИМБАЛЮК
279-49-47

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК,
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Кореспондент
Уляна ВОЛІКОВСЬКА

Черговий редактор
Уляна ВОЛІКОВСЬКА

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Видруковано з готових фотоформ
у ТОВ “Поліграфцентр” у середу.

Наклад у жовтні — 23 500

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов'язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

Сорок друга «Молодість»

Сергій Тримбач та Іван Драч

Давид Черкаський серед глядачів

Лариса Кадочникова

Раїса Недашківська

Цьогорічний Міжнародний кінофестиваль “Молодість” традиційно відкрився у столиці в останній жовтневий тиждень у Національній опері показом відреставрованої німої стрічки “Шкурник” (1929 року) видатного українського режисера Миколи Шпиковського у супроводі симфонічного оркестру. На відкритті почесний президент фестивалю Віктор Ющенко вручив відзнаку “За внесок у розвиток українського кіномистецтва” режисеру-мультиплікатору Давиду Черкаському.

Закрився фестиваль показом комедії “L” грецького кінорежисера Бабіса Макрідіса, якому міжнародне журі віддало гран-прі (статуетку “Золотий скіфський олень”) за картину повнометражного конкурсу.

У рамках “Молодості” було представлено понад 250 стрічок з усього світу. Нагородження переможців відбувалося у кінотеатрі “Київ”.

Інф. “СП”

Фото Ганни ОБОРСЬКОЇ

«Моя професія — актриса». Сповідь Марії Заньковецької

Народна артистка України Лариса Кадирова в рамках цьогорічного вже IX театрального фестивалю жіночих моно вистав “Марія” (що відбувся у Києві в Національному драматичному театрі ім. І. Франка з 4 до 9 жовтня) подарувала глядачам свою нову прем’єру — моно виставу “Марія” (“Коли розлучаються двоє...”). Режисер постановки — Збігнєв Хшановський. Вистава присвячена видатній українській акторці Марії Заньковецькій, безпосередній патронесі фестивалю “Марія”.

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ,
спеціально для
“Слова Просвіти”

Грати Марію Заньковецьку надзвичайно складно. Це геніальна жінка, а в геніальних жінок доля неймовірно тяжка. “Марія” — модерністсько-символістська вистава, в якій показано епізод із життя величної акторки — останні години в житті М. Заньковецької. А отже, трагічний апофеоз смерті як звільнення й, можливо, воскресіння, вже змушує до окреслення цієї вистави в екзистенціалістських категоріях.

Традиційно Лариса Кадирова вдягнула на себе маску величної жінки, як Сара Бернар чи Сірануїш із її інших моно вистав. А велична жінка — трагічна

на за своєю природою. Вона часто залишається незрозумілою для своєї епохи, не почутою. І навіть якщо вона здобуває величезний професійний успіх, проте в серці нуртує біль. Біль від зрад і жорстокості навколишньої дійсності. Ларисі Кадировій вдалося майстерно передати глибину цього трагізму. Вистава побудована на автентичному листуванні М. Заньковецької, М. Садовського, на історичних документах. І в цьому неодмінна сила постановки, яка не просто передає емоційне співпереживання, а й сам дух епохи.

Ще одна риса відчутна в цій постановці. Природне поєднання трагічного й веселого. На тлі другого гіркота і біль першого стають ще виразнішими. Марія Заньковецька починає з моно-

логу ексцентричної Проні Прокіповни. Але ми знаємо, що цю роль сама акторка вважала провальною для себе, вона була переконана, що так і не змогла відчувати цього образу. Комізм Проні контрастує з трагічністю подальших мізансцен. Але вже тут ми помічаємо перший натяк на трагічний фінал. Проня раптом хапається за серце, вона не знає, чи доживе до вечора. Кожне чергове перевтілення Марії Заньковецької у своїх колишніх героїнь тільки загострює вісь трагізму.

Вистава, яка йде майже годину, філігранна. Надзвичайно точні декорації, світло майстерно передає внутрішній стан акторки — суцільна темрява й освітлене обличчя Марії Заньковецької в моменти особливого трагізму втілюють маску смерті на тлі порожнечі. Моменти екстатичної радості від згадування моментів дикого розпачу й нестерпного болю. Марія Заньковецька у виставі програє своє життя. Не випадково на її столику потрібне дзеркало. І на краю сцени розкидані квіти — спалахи неймовірної слави. Правда, кількість квітів парна... А дзеркало, як зазначають теоретики театру, — це за-

вжди означник смерті, у ньому народжується двійник, із яким фактично й говорить персонаж. Ми — свідки цієї розмови, яка насамперед розповідається для себе, аби в такий спосіб звільнитися від життя. За дзеркалом — інший світ, світ холодної вічної смерті. І Марія Заньковецька вдвляється в нього, немов у свого безкровного двійника, зустріч із яким віщує кінець.

За вікном проносять труну з Миколою Садовським. Йому була вірна Марія протягом усього життя. “Я — однолюбка”. Така природа жіночого ества, яке кохає, віддаючись цьому стихійно, шалено. Але зрада обриває всі зовнішні вияви любові, навіть якщо всередині все лишилося незмінним. Вистава “Марія” — про любов і смерть, про вічні теми людського існування, про змагання жінки з часом, про готовність піти на жертву, про трагічний вибір... Постановка вражає філософською глибиною. Це вистава у стилі театру Метерлінка або Ібсена. У ній немає нічого зайвого, нічого надмірного, нічого, що спотворювало б образ блискучої акторки, що робило б його спрощеним і штучним. Лариса Кадирова змогла передати глибину двох найскладніших

станів — кохання і зради, змогла передати психологію жінки, яка втрачає все... чи яка вже давно це втратила. Фактично виставу показано в умовному “чорному просторі” (П. Брук), за яким — порожнеча смерті, в якому — самотність і тиша. Марія Заньковецька говорить поза часом і простором, говорить у майбутнє, говорить для своєї України, яка колись має згадати її.

Висповідавшись, Марія Заньковецька кутається у величезну фіранку з вікна, повз яке проносили труну Миколи Садовського. Світло гасне. Холод. Тиша. Акторка йде у небуття — без надрильності, гідно, велично.

“Марія” — красива вистава про величну жінку, яка не дозволяє спонукає глядачів до розмислів про онтологічні питання в людському житті, загострює переживання, показує абсурдність навколишнього — тоді й тепер. У цьому профетичний і прогностичний характер постановки.

Насамкінець залишається вірити, що на малій сцені Театру Франка цю виставу ще побачать сотні глядачів, які прагнуть відкрити для себе істинність почуттів і переживань, і в тому прочитати внутрішній світ Марії Заньковецької.

Що необхідно для державності української?

Анатолій ЗАГНІТКО,
доктор філологічних наук,
член НСПУ, м. Донецьк

У сучасному минуле і не тільки... Про мову загалом та про українську зокрема, її значущість для народу в його самоідентифікації, вирішенні народу як Цілісності написано чимало. Не менше досліджено складність життєвої долі української мови, її численні заборони, список яких складає сотні друкованих сторінок. Забороняли в різні часи неоднаково. Чи не найвитонченішим був спосіб доплати за викладання російської мови, а поряд — добровільне вивчення школярами української. Важко уявити учня, який у своєму віці чітко усвідомлював би необхідність вивчення біології чи фізики, математики чи історії... У такий спосіб українську мову було відкинуто на маргінесі, хоча формально була Українська Республіка, що мала власний голос навіть в ООН. Цю ганебно провокаційну тенденцію — звільнення школярів від вивчення української мови — Валерій Борзов порівняв із їхнім звільненням від занять фізкультурою — і там, і там одна-єдина причина — хвороба. Тільки треба з'ясувати, яка ж хвороба заважає дитині знати українську мову.

Наприкінці 1980-х активно запроваджувалася практика переведення українськомовних шкіл на російськомовні, підставою для чого були заяви батьків. Завдяки використанню двох цих чинників формувалися цілі анклави неприсутності української мови, зокрема, в сучасних Донецькій, Луганській, частини Запорізькій та інших областях. Переважно це землі, що входили до колишньої Російської імперії. Подібних ситуацій зовсім не було на Правобережній Україні, зокрема на землях, що входили до складу Австро-Угорської імперії. Це ще раз підтверджує тяглість ситуації попередніх епох — відносно мовно-демократичного облаштування в Австро-Угорщині (особливо в австрійській частині протекторату), де українська мова мала освітянський простір, і заборонювально-репресивного в Російській імперії, де українська не тільки не мала власного освітянського та інших просторів, а й постійно заборонялася. Та й саме визнання окремого статусу української мови було здійснено в царській Росії тільки на початку ХХ століття під активною дією тих демократичних сил, що набували поступового розвитку. На терені Російської імперії були напрацьовані моделі зросійщення, а кращі провідники цієї ідеї отримували

нагороди від самого імператора — медалі за русифікацію. Таким чином, значна частина корінного населення з національно-мовною самоідентифікацією під впливом кількох чинників: 1) силового навантаження російської мови в імперії; 2) постійного звинувачення українськості в її хуторянстві, в недолугості самої ідеї українства; 3) звуження активного навантаження української мови в наукових студіюваннях (заборона), художньо-мистецьких творах (відсутність друку і переслідування за використання української мови); 4) проголошення тези про тяглість київсько-руської мовної традиції тільки в російськомовній стихії; 5) нав'язування ідеї про штучність української мови, її проповідування на усіх рівнях тощо втрачала національно-українську самоідентифікацію і переходила в силове поле російської. Про це слід завжди пам'ятати, оскільки й сьогодні заявлені чинники не тільки наявні, вони активно використовуються “достойниками” “новітнього” мовного законодавства і лобістами російської мови. Останнім часом дедалі активніше звучить думка про меншу інформативну завантаженість української, що є не тільки абсолютною неправдою, а просто нісенітницею.

Якщо не зникає мова, то її слід зробити непотрібною і неперестижною. На цю ідею працювали ще за часів Російської імперії, найінтенсивніше ж вона почала набувати ознак псевдонауковості, або недонауковості в так званих ідеях недовоми, мови з малопотужним інформаційним простором, мови з недостатнім інтелектуальним простором, граничним виявом чого постає утвердження тези про хуторянство української мови та інше. Апологети ж таких тверджень ідуть далі: недовомова, тобто неповноцінна мова, а ті, хто нею користуються, закомплексовані, інтелектуально нерозвинені. Мабуть, більшість упізнали в останніх думках усіх тих, хто так активно впроваджував ідею ухвалення Закону “Про засади державної мовної політики”, який у першому читанні більшістю Верховної Ради (“більшовиками”) ухвалено протягом двох хвилин, а в другому читанні — протягом однієї. Тут не варто переказувати і деталізувати усі порушення регламентних приписів вищого законодавчого органу Держави, а слід тільки наголосити на тому, що основну ідею цього документа становить не так уже й старанно замаскована ідея максимального знекровлення української мови і витіснення її із загальнодержавного простору. Адже в низці визначальних положень Закону використання державної мови повністю знівельовано, тому що використання регіональних мов (читай — російської) виступає не **поряд із державною**, а **замість неї**. За відсутності чітко прописаних механізмів заборони такої заміни-підміни вона відбуватиметься скрізь, де цього захоче чиновник. Адже сьогодні не рядовий мешканець обирає мову спілкування з місцевою владою, а місцева влада нав'язує “мовний режим”. За умови реалізації основних положень Закону та озвучених окремих змін, зокрема збільшення відсоткового бар'єру для регіональних мов до 20—30 (за словами радниці Президента Ганни Герман), такою мовою буде саме російська. Україн-

ськомовні громадяни з державного статусу їхньої рідної мови перетворюються в нацменшину, особливо за домінування агресивної моделі нав'язування власної думки як даності, як волевияву всієї місцевої громади. Та й на підтримку легко зорганізувати мітинги, а активних прихильників українськомовності звинуватити в хуторянстві, недовомовності, окраїновості (термін одного з тих, хто активно сповідує ідею вторинності усього того, що перебуває на “окраїні” — задвірках держави, мається на оці Російська імперія, в якій українці проживали на окраїні). Хай не видаються ці думки абсурдними — погляньте на силове поле сучасних ЗМІ — телевізії, радіо, кіно, преси, де українська мова не заборонена, але її навантаження становить від сили 10—20 %, це в кращому випадку. Так, наприклад, на концерті заслуженого артиста України Юрія Костенка в славному місті Трускавець (8.08.2012) з усіх виконаних пісеньних і романсових творів тільки чотири були українською (аж 7 %). Та й продукт на тих самих так званих національних телеканалах є на 80 % не українського виробництва (тут уже не говоритись про мову). Постає логічним запитання: а громадянина якої, власне, держави виховують такі телесеріали, кіно та ін., які цінності він сповідуватиме? Мабуть, не важко здогадатися.

Таким чином громадянинові нав'язується думка про непотрібність української мови, її незатребуваність ані суспільними, ані науковими, ані інформаційними викликами. А що ж мови національних меншин, про які так дбали законотворці?.. На використання білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької й угорської як мов національних меншин основні положення Закону зовсім не зорієнтовані. Доля цих мов залишилася поза увагою, хоча славнозвісна Хартія захисту регіональних мов спрямована саме на їхню підтримку, адже для кожного з них: *Рідна мова, ти чудова, / Гордо йдеш ти в майбуття, / Рідне слово, рідна мова, / Ви для мене — все життя* (Сергій Стаєв, за походженням гагауз).

Та й інколи дивно чути з уст голів низки обласних рад, авторитетних політиків про те, що в нашій області мешкає понад сто національностей, оскільки в більшості випадків ідеться лише про представників національностей. Національність передбачає насамперед компактність проживання та задоволення культурно-освітніх потреб. Висновковою тезою цього аналізу сьогодишньої ситуації можуть бути слова Станіслава Тельнюка, мовлені ще далекого 1960-го, але які так адекватно відбивають сучасну неукраїнськість українсько-державної влади: *Хочу я гукнути знову й знову, / Закричати, скільки сили стане: / Забувайте українську мову, / Не гайуйте часу, громадяни! / Бо ж вона теперечки не модна, / Бо ж її тепер ніде не знають, / І її лиш дурні великодні / В селах лиш подекуди вживають. // ...Бо у нас лиш націоналісти / Розмовляють мовою своєю. // ...Те, що зветься: українська мова, / Чим у нас пишалися донині, — / Українцям необов'язково / Знати і вживати на Вкраїні. / Тож під наш усі ставайте прапор... /*

Забувайте українську мову, Забувайте власну мову, люди! / Хай це буде в нас не примусово, / А нехай це добровільно буде!.. // Ой народ! Немає в нім зухвальства! / Він прекрасний, він чудовий сильно! / Зробіть так, як звелено начальством, — / Ну й, звичайно ж, зробіть добровільно!.. // Скільки нас крокує в цих колонах! / Ми свідомі, ми не примітивні! / ... І ска-зала б ця мільйонна маса: / “Щоб життя було у нас казкове, / Громадяни, не гайуйте часу — / Забувайте українську мову!”. Так мріється сучасному державному чиновникові за функцією, але не українсько-державному за духом. Так мріється... Але так не станеться, бо мова — космічне явище (за Павлом Мовчаном), її втрата — це втрата Людством тієї гармонії, якої воно так прагне. І нехай мова як сутність не входить, за певними соціологічними опитуваннями, навіть у тридцятку запитів нашого сучасника, саме вона робить людину людиною, вирізняє її з-поміж інших, а рідна мова пов'язує з усім тим неповторним минулим і спрямовує в майбуття, гарантуючи достойний статус у колі Цивілізованих Народів, бо ж — **“Не можна любити народів других, / коли ти не любиш Вкраїну”** (Володимир Сосюра). Далекого 1944 року з'явилася ця поезія, що усім своїм звучанням спрямована на формування патріотичних світлих почуттів, на пробудження любові до рідної неповторної України, але яка вона сьогодні знакова і значуща. Мова — основа духовного життя народу, втрата її — це “смерть для його душі” (Панас Мирний). Народ закінчується там, де не звучить його мова, — тому не можна виховати достойного громадянина без належного його ставлення до мови як одного з визначальних чинників державності. Українці завжди поважали і шанували інші народи — це традиція, яка передається з покоління в покоління та є підсвідомою. Зачувши іншу мову, українець прагне створити умови максимальної комфортності для її носія. Тому в Україні, по суті, немає українськомовного громадянина, який би легко не спілкувався російською. Та, на жаль, російськомовний громадянин здебільшого не те що не володіє українською, але просто не вважає за необхідне переходити на українську. Таке ставлення має кілька рівнів — зневажливо-скептичний (усе одно мене зрозуміють і дадуть відповідь), агресивно-зверхній (містить тезу: а чому я повинен переходити на українську, я тут визначаю правила), поблагливно-насмішкуватий (пограйтеся, пограйтеся у свою мову) та інші. Не так давно довелося бути у Трускавці свідком цікавої ситуації. Продавець відповіла покупцю українською мовою, на що почула: *“Почему вы говорите по-украински?”* У відповідь вона досить чемно сказала: *“Бо живу в Україні і користуюсь рідною мовою”*, на що почула агресивно-зверхне: *“Могла бы и по-русски. Ничего с тобой не случилось бы”*. У ситуації ухвалення Закону “Про засади державної мовної політики” славнозвісна мовна толерантність українців спрацювала проти них самих і не в самому процесі, що тривав із певними перервами майже два роки — від законопроекту Єфремова—Симоненка—Гриневецького до законопроекту Ківалова—Колесніченка (обидва законопро-

екти схожі у своїй основних положеннях). Досить вдало прореагувала на законопроект Ківалова—Колесніченка Асоціація єврейських організацій і общин України (Ваад), наголошуючи у своїй спеціальній Заяві: Закон “порушує громадський консенсус щодо мовного питання, ... розв'язує руки тим, хто намагається взагалі вилучити українську мову з обігу у регіонах, де є більше 10 % іномовного населення... Автори законопроекту борються за те, щоб громадяни не розмовляли українською мовою, не вивчали її й не користуватися нею, натомість дають значні преференції російській мові... законопроект не вирішує проблем з мовами національних меншин, натомість суперечить Конституції України та положенням Європейської хартії регіональних та міноритарних мов та Рамковій конвенції стосовно національних меншин”.

Любити Україну — визнавати єдність і цілісність її часової просторовості, шанобливо ставитися до тих цінностей, що сформовані й утрадиційнені не тільки сьогодні, а й у далекому вчора... Мовні проблеми — це також любов до України. Не слід, та й не можна силовими методами вирішувати те, що становить щонайтоншу плівку взаєморозуміння, а будь-яке нав'язування сьогодні завтра виллється в непередбачувані результати і наслідки. Як можна поважати інших, якщо не поважаєш самого себе, але й вивищення себе (“...мы развели их, как котят...”) над іншими не дає бажаного результату ніколи.

Що необхідно кожному... Пам'ятати: 1) про власне **Я** як цінність не тільки свою, а й складника нації і народу. Втрата своєї самоідентифікації та ототожнення зі своєю нацією послаблює не тільки саму особистість, а й знекровлює націю; 2) шанобливе ставлення до інших народів та їхніх мов аж ніяк не означає “розчинення” власного **Я** в них; 3) українська мова завжди мала високий потенціал інтелектуальності та інформативності, абстрактності й розгалуженості, постаючи рівноконкурентною з будь-якою іншою мовою; 4) злісні випадки проти української мови свідчать про слабкість їхніх авторів; 5) руйнація власного мовного середовища зумовлює психологічну і морально-естетичну видозміну особистості.

У сучасному витку цивілізації визначальним є принцип: хто володіє інформацією, той володіє світом, перефразовуючи його, можна сказати: яка мова найпотужніше виявлювана в інформаційному просторі, та й нав'язує правила гри. На інтернет-просторах, у ЗМІ — паперових, електронних та інших — в Україні домінує російська. Кожному слід задуматися над тим, в якій державі він живе і яка ж мова основного функціонує має збереження єдності всіх українських земель? Така функція властива державній мові. Знати державну мову, володіти нею — це святая святых кожного патріота своєї Вітчизни, кожного, хто шанує і поважає український народ та інші народи держави, кожного, хто є на службі своєї Держави (якщо він вважає її Державою), кожного, хто бачить власну Державу на просторах світової цивілізації, кожного, хто шанує і цінує пам'ять пращурів, їхній дух, здобутки та завоювання.

Шию в імперський хомут — задля прогресу?

Олег ГРИНІВ, професор, доктор філософських наук, м. Львів

Академік Толочко через двадцять років після розпаду останньої світової імперії опублікував в українофобській газеті “2000” і в Інтернеті статтю “Без імперій прогресс невозможен”. Титулований історик, якого називають українським ученим, ніяк не може позбутися імперської ідеологічної куфайки. І це зрозуміло! Якби він викинув свої заідеологізовані писання, то як учений залишився б голий. Де вже тоді очолювати поважний академічний інститут.

Хто не знає, що у світовій історії ще жодна імперія не відновлювалася? Чи цього не знає академік у галузі історії? Сумніваюся. Та його біда в тому, що не може відійти від успадкованої ще за часів тоталітарного режиму тенденційності.

Як було прийнято за тоталітарного режиму, академік не соромиться притягати за волосся факти, яких ніколи не було, бо цього вимагає вся історія Російської імперії, зокрема її останньої форми, що облудно заховалася під назву “Союз Радянських Соціалістичних Республік”. Маю підстави стверджувати, що академік Толочко належить до російської історичної школи Карамзіна, Соловйова, Ключевського, бо вважати його спадкоємцем наших великих істориків Михайла Грушевського, В’ячеслава Липинського, Дмитра Дорошенка, Михайла Брайчевського, Ярослава Дашкевича ніхто не наважиться. Не можу уявити, що хтось із них умикав би “зелене світло” відвертим українофобам. А Толочко не лише відкриває таким квазінауковцям дорогу, а й “бла-

гословляє” їх на антиукраїнські “подвиги”!

Теза Толочка висловлена в назві статті — “Без імперій прогресс невозможен”.

Якщо без імперії не можливий прогрес, то доводиться хвалити не лише Російську імперію, а й західні. Академік називає імперією навіть Давню Грецію. Зрозуміло, чому! Якщо держави-поліси не творили імперії, тоді його “теорія” не витримує жодної критики. А у Давній Греції, знаємо, започаткована наша культура! Шоправда, “давніогрецька імперія” висмоктана з мизинця!

Вихідна теза Толочка “Не цивилизации создают империи, но империи — цивилизации” не витримує жодної критики, бо в історії нерідко наслідок стає причиною. Цього року заговорили про календар майя, індіанського народу, який зник після загарбання їхньої країни європейськими колонізаторами, а разом з ним — унікальна цивілізація. Що після цього скаже Толочко? А нічого! Як збідніло людство, не успадкувавши досягнень цивілізації майя! Була створена імперія, в якій ніколи не заходило сонце, але її спіткала доля всіх імперій — розпалася!

Звісно, імперії були різні. Європейські народи справді сприяли цивілізаційному розвитку народів Азії, Африки, Латинської Америки. А як вони поведилися з сусідніми народами? Згадаймо своєрідну провансальську культуру. Хто нині знає про Прованс? Про нього не чути. А яку культуру створили провансальські трубадури! Така доля спіткала й інші народи, які населяли Францію! Скільки галасу навколо Декларації прав людини і громадянина, ухвалені в часи Великої французької революції. Чому ж замовчується інше: французька революція, як втілювали вчення вітчизняних просвітників, ігнорували права національних меншин на території королівства. Меншини залишилися тільки в анналах історії. А як збіднів світ, що вже ніколи не ознайомиться з духовними здобутками цих народів.

А як збідніло людство, коли англійці асимілювали інші народи Британських островів — шотландців, ірландців, валлійців? Чому геніальний шотландський поет не писав рідною мовою? Чи можна чужою мовою адекватно передати самобутність свого на-

роду? Не все так просто з цивілізацією, пане Толочко!

Зрештою, Толочко підходить до імперій диференційовано, підпорядковуючи таке ставлення ідеологічним уподобанням. Приміром, академік пише: “Советский Союз, вошедший в стадию застоя, никакой империей зла не был. Такое определение больше подходило к США. Это на их советские истребления индейских аборигенов Северной Америки, тогда как в России в Советском Союзе не был потерян практически ни один малый народ”. Чи не цікаво? Академік не знає того, за що не тільки студентів, а навіть старшокласників на екзамені ставлять незадовільну оцінку. ЗА СІМДЕСЯТ РОКІВ ІСНУВАННЯ СРСР ФАКТИЧНО ЗНИКЛО НЕ МЕНШЕ СОТНІ ТАКИХ НАРОДІВ! Хіба цього не знає Толочко? Чому ж він так нахабно виділяє жирними літерами відверту брехню? А чи скаже історик, чому в переписах населення не було сибірських татар?

Може, для Толочка СРСР часів брежнєвсько-сусловського застоя не був “імперією зла”. Повірімо йому! Він не відчував компартійно-кагебістського тиску. Компартійна імперія не переслідувала його, як пропагандиста тези “Київська Русь — колиська трьох братніх народів — росіян, українців і білорусів”, облудність якої ще в ті часи обгрунтував Михайло Брайчевський. Про те, що СРСР на стадії застоя був імперією зла, можуть засвідчити відомі захисники прав українського народу Левко Лук’яненко, брати Михайло і Богдан Горині, Василь Овсієнко, Мирослав Маринович та ще багато інших наших краян. Правильність такого визначення могли б підтвердити Іван Світличний, Василь Стус, В’ячеслав Чорновіл, Микола Руденко, Іван Гель, Василь Лісовий, Ірина Калінець та їхні побратими, які дочасно покинули цей грішний світ. Зрештою, хіба не кремлівські олігархи запровадили дику практику, коли незгодних з їхньою маразматичною політикою саджали в психіатричні лікарні як начебто хворих? Гадаю, про це столичний академік добре знає. Як оцінити таку практику в етичних категоріях “добро—зло”? Невже Толочко назве таку розправу над людьми добром? Гадаю, що він добре знає також про

те, яких утисків зазнавали українські історики Михайло Брайчевський, Ярослав Дашкевич, Ярослав Дзира, Раїса Іванченко саме в період застою.

Намагаючись виправдати агресивну практику кремлівського керівництва, Толочко використовує підходи тоталітарного періоду, коли в усіх бідах звинувачували США. Він пише: “Это американские военные базы находились на всех материках. И, наконец, это они вели и ведут перманентные войны в разных регионах мира”. Тут академік сам собі заперечує. Що ж тоді залишається від його тези, що винесена в назву статті: “Без імперій прогресс невозможен”? А як тоді поєднати прогрес із війнами, які знищують здобутки різних народів?

За часів застою Кремль розпочав агресивну війну проти Афганістану, поразка в якій прискорила розпад СРСР, імперії зла і брехні. А ще раніше “задля прогресу” на Американському континенті Кремль завіз свої ракети на Кубу. Хіба СРСР не вів перманентних воєн, використовуючи для цього найменший привід? Згадаймо придушення національного повстання в Угорщині 1956 року, окупацію Чехословаччини 1968 року лише тому, що її керівництво заявило про наміри утверджувати “соціалізм з людським обличчям”, а Кремль нав’язував чехам і словакам соціалізм з пашею хижого вовка. Якби Кремль створив рай для поневолених народів, то вони, напевне, не поспішали б за першої нагоди відірватися від Росії.

Імперія зла і брехні розпалася, і не треба було жодного тиску ззовні. Хто звинувачуватиме, за звичкою, заокеанських чи європейських імперіалістів? Є такі, але вони мають жалюгідний вигляд. Досі цей процес розпаду ще не завершений, загальмувався. Спочатку від СРСР відірвалися так звані “країни соціалістичного табору”, цебто комуністичні сателіти Москви. Натуральною смертю закінчила своє існування Рада Економічної Зв’язності, що мала засвідчити переваги радянського соціалізму перед західним капіталізмом. Знову виявилось, що такі переваги вигадані в Москві. Населення колишньої Німецької Демократичної Республіки, економічно найрозвиненішої держави в “світовій

соціалістичній системі”, тепер мусить ще упродовж кількох десятиліть наздоганяти за рівнем свого розвитку “буржуазну” Західну Німеччину, з якою вона після виходу з орбіти “імперії зла і брехні” возз’єдналася в одну державу. Чомусь серед німців НДР не було протестів і зараз нема спроб повернутися до “світової соціалістичної системи”, яку очолювала Москва. Розпалася також Радянська імперія у вузькому значенні, тобто СРСР: усі союзні республіки заявили про припинення існування імперії, яку так розхвалює Толочко, бо прагнули жити без імперської опіки. Хіба цього не знає фахівець з археології Толочко?

Історик М. Брайчевський вважав, що через якийсь час у Російській Федерації заявлять про свій суверенітет регіони і національні автономії. Цей прогноз — лише питання часу.

Проте Москва не змирилася з об’єктивним процесом розпаду імперії, яку “збирали” ще від часів Івана Калита. Як підтвердило останнє двадцятиліття, спроба реанімувати імперію, використовуючи як перехідну форму Співдружність Незалежних Держав, не має успіхів. Нинішнє кадебістське керівництво Росії намагається втягнути колишні союзні республіки в нові структури. Щоб протидіяти вступу України до Європейського Союзу, Кремль намагається тягти Україну в Євразійський Союз і Митний Союз, які задумані як імперські об’єднання під домінуванням Москви. Саме цим вони відрізняються від ЄС, країни-члени якого рівноправні і не втрачають державного суверенітету. Потуги Толочка трактувати Європейський Союз як імперію безпідставні, засвідчують лише ідеологічну і політичну заангажованість автора. Неупереджені наші вчені вже давно обрунували втрати, яких зазнає Україна після приєднання до Митного Союзу.

Пане Толочко, час імперій минув. Прочитайте, як про це пише наш учений із діаспори історик Тарас Гунчак. Настала епоха нового типу міждержавного співжиття, співжиття без імперій. Саме до такого неімперського типу відносин рівноправних держав у формі Європейського Союзу прагне увійти Україна. Навіщо перекичувати стрілку компаса?

24 жовтня 2012 року в Києві пішов із життя **Ростислав Іванович ДОЦЕНКО** — перекладач, літературний критик, мовознавець, про-

Світла пам’ять Ростиславові Доценку

заїк, учасник українського руху опору, політв’язень (1953—1963), член Національної спілки письменників України, Всеукраїнського товариства політв’язнів і репресованих. Лауреат літературних премій ім. М. Рильського (1993), М. Лукаша (2000). Нагороджений орденом “За заслуги” III ступеня (2007). Поховали покійного у суботу, 27 жовтня, на Лук’янівському цвинтарі-заповіднику.

Ростислав Іванович народився 19 квітня 1931 року в Києві. 1950 року закінчив середню школу і вступив до Київського університету на український відділ філологічного факультету.

14 лютого 1953 року заарештований під час останньої хвилі сталінського терору за звинуваченням в “антирадянській пропаганді”, за поширення творів “буржуазно-націоналістичних” письменників (М. Грушевського, В. Винниченка та ін.). Навесні 1953 р. засуджений Київським обласним судом за ст. 54-1 ч. 2 на 8 років ув’язнення. Працював у концтаборі в Куйбишевській обл. на будівництві Волзької ГЕС, де став співзасновником “Групи революційних марксистів”, яка ставила за мету поборення тоталітарного режиму в СРСР, за що 1956-го дістав ще 7 років ув’язнення. Відбував його на Далекому Сході, на Тайшетській трасі та в мордовських таборах. Познайомився з митрополитом Йосипом Сліпим, Володимиром

Горбовим, Петром Дужим, Святославом Караваєвським, Юрієм Литвином та іншими політв’язнями.

У квітні 1963 р. звільнений. На основі довідки про зняття першої судимості вдалося поновитися в Київському університеті. Саме тоді познайомився і заприятелював із шістдесятниками Іваном Світличним, Іваном Дзюбою, Аллою Горською, Євгеном Сверстюком, Опанасом Заливахою та іншими.

1965 року закінчив університет, працював у редакції зарубіжної літератури в Держлітвидав. Підготував кілька десятків перекладних видань (зокрема 12-томник Джека Лондона, 1969—1972). 1972 року, після відмови співпрацювати з КДБ, його звільнили з видавництва.

У творчому доробку Р. Доценка

чимало перекладів творів англійської, ірландської, американської, польської та інших літератур. Ростислав Доценко — автор циклу біографічних нарисів “Україна без українців” — про письменників і громадських діячів, жертв політичних репресій. Його “Думки проти ночі” — філософсько-викривальні роздуми про окупаційні режими, залишилися на робочому столі як пам’ять про цю світлу, роботящу людину.

Редакція “Слова Просвіти”, Центральне правління ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка, просвітяни висловлюють щирі співчуття удові Ростислава Івановича академікові Ніні Опанасівні Вірченко, дочкам Марії та Олені, онукові Мар’янові, усій родині та друзям покійного з приводу трагічної втрати.

Проща в Сандармох-Соловки

Із 27 жовтня до 4 листопада 1937 року капітан НКВС Матвеев розстріляв в урочищі Сандармох 1111 політв'язнів соловецького етапу на честь 20-ліття “великої октябрьской...”

Георгій ЛУК'ЯНЧУК,
помічник народного
депутата України

*Пам'ятаймо:
Сандармох стався тому, що неукраїнський за складом і духом уряд
Радянської України у 20—30-х роках
здав Україну Росії.*
Василь ОВСІЄНКО,
політв'язень советських таборів

Щороку в серпні відбувається експедиція українських політв'язнів, жертв сталінських репресій, нащадків репресованих, представників громадських і державних структур, журналістів в урочище Сандармох і на Соловецькі

них у 1937—1938 роках і похованих на Левашовському кладовищі на околиці міста. Відвідали лавру Олександра Невського, Ісаакіївський собор та інші визначні собори і кладовища Петербурга, де вшанували пам'ять похованих там видатних українців.

Далі — столиця Карелії (шістнадцятої союзної республіки в 30-х роках) — Петрозаводськ, де відбулася тепла зустріч із товариством українців Карелії “Калина” під головуванням легендарної Лариси Скрипникової, котра ще з двома членами “Калини” приєдналася до нашої делегації на шляху до Сандармоха й Соловків.

Потім дорога до Медвежогорська, а точніше, до меморіального урочища Сандармох, де завдяки невтомним пошукам і героїчним зусиллям подвижника пошукової справи Юрія Дмитрієва вдалося повернути з небуття численні “поховальні ями” в урочищі. У поминальних урочистостях узяли участь офіційні особи з Російської Федерації, Карелії, консул Польщі, делегація мусульманського духовенства. Українська делегація, очолювана головою Київського товариства політв'язнів і жертв репресій Григорієм Куценком (одним із останніх політв'язнів советської імперії), поклала до пам'ятного знака — триметрового козацького хреста з сірого граніту (автори — художник Микола Малишко та скульптор Назар Білик) вінки та квіти, вшанувала пам'ять невинних жертв сталінських репресій панахидою, яку відправив отець Дмитрій, та піснею “Журавлі”, яку виконали всі присутні під акомпанемент бандуриста Віталія Мороза.

Хоч як намагалися кати колишньої “братської тюрми народів” сховати свої криваві злочини, та страшна правда стала відомою. Мертві таки докричалися до живих. Скільки ж тут українсько-го цвіту — кращих синів і дочок

України — лежить у цих ямах-братських могилах (згадаймо хоча б Миколу Куліша, Леся Курбаса, Миколу Зерова, Степана Рудницького...). Та не тільки українського, а й російського, польського, білоруського, фінського, карельського, саамського, поморського... Усіх, кого захопив молох ленінсько-сталінських репресій незалежно від віри, національної належності, кольору шкіри й розрізу очей. Науковці стверджують, що в ці страшні роки нації й народності імперії зла зазнали таких непоправних генетичних втрат, які даються взнаки і донині...

Дорогою наша делегація заїхала в селище Повенець — до Біломорканалу, під час будівництва якого загинуло понад сто тисяч українських політв'язнів. У Медвежогорському районному музеї сталінських репресій відбулася зустріч із керівництвом і співробітниками закладу. Ми передали їм у дар унікальну книжку відомого дослідника тоталітаризму Романа Матузика “Сталінізм: практика і последствия”.

Далі дорога пам'яті майже без ознак будь-якого життя повела нас до порту Кемь. Зупинка поблизу кар'єру виявилася не випадковою: неподалік дороги в лісі учасники експедиції виявили ще одне з численних віднайдених (а ще скільки не знайдених!) місць розстрілу репресованих, позначених пам'ятним знаком із надписом: “Поклонный крест установлен в память расстрелянных здесь в 1937 г. Жертвам политических репрессий вечная память”.

Вночі на теплоході дісталися до Соловецьких островів, а вони аж за 63 км від материка посеред Білого моря. 75 років тому тут зустрічали прибулих арештантів

Українська делегація вшанувала пам'ять першого соловецького в'язня сумління — останнього запорізького кошового отамана — Петра Калинишевського, який відбув тут своє 25-річне заслання в темниці Соловецького монастиря й помер у 112 років, а також усіх замучених українців у 20—30-ті роки ХХ століття біля символічного Соловецького каменя та біля Поклонного хреста на страшній Секір-горі, де страчували ув'язнених. Цього року українська делегація за активного сприяння Соловецького музею репресованих і петербурзького “Меморіалу” на чолі з Іриною Фільге встановила та освятила біля основного Соловецького каменя свій меморіальний камінь, присвячений замордованим тут українцям. Ми дякуємо художниці Ганні Сінковій за цей меморіальний пам'ятний знак. А також причетним до його виготовлення й доставки на Соловецькі острови: Тетяні Близнюк і Любові Соцькій зі Всеукраїнського “Меморіалу” ім. Василя Стуса, Київському товариству репресованих під керівництвом Григорія Куценка. Якнайактивнішу участь у прощі взяли бандурист Віталій Мороз, священик Дмитрій Каран, правнук репресованого в Биківні Юрій Ткач. Вони знайшли, перевезли і встановили біля Великого Соловецького каменя гранітну глибу під пам'ятну дошку, яку привезла делегація з України.

Автор. Фото на згадку

страшною фразою: “На материке власть — советская, а у нас — соловецкая!”, що в перекладі людською мовою означало те саме, що й надпис на воротах гітлерівських концтаборів: “Залиш надію кожен, хто ввійшов сюди!”. І це було справді так... Умови перебування та ті жахіття на Соловках були ніби втіленням у реальність страшних описів пекла з Біблії. Знущання над людиною, чи це чоловік, чи жінка сягали тут крайньої межі, за якою нерідко наступало самогубство. Сильніші духом намагалися втекти з островів на материк, використовуючи будь-який плавання, хоча за такої відстані до берега та температури води (8—10 градусів) це було майже неможливо. Успішними з багатьох тисяч спроб втечі з Соловків виявилися лише... три.

Приміщення НКВС, в якому розміщувалося табірне управління, зараз реставрують під музейні експозиції Соловецького музею репресованих, який очолює Ольга Бочкарьова. За пропозицією української делегації в музеї мають розпочатися Соловецькі читання, де оприлюднюватимуться роботи науковців, присвячені дослідженню історії Соловецьких таборів і ГУЛАГу.

...З почуттям смутку і жалю учасники прощі покидали ці красиві і водночас страшні місця. “Нехай ніколи і ніде не повториться цей жах серед такої краси!” — так записав у книзі відгуків Соловецького музею репресованих один із учасників нашої експедиції. Але це вже залежить від нині суших.

острови. Експедиція проходить у рамках міжнародних Днів пам'яті жертв Великого терору 1937—1938 рр. Щорічні прощі сюди розпочалися з 1997 року, коли в Карелії поблизу Медвежогорська, в Сандармосі було знайдено приховувані НКВС-КДБ місця масових страт і поховань. Цього річна проща була сумною річницею, адже в ці дні виповнюється 75 літ із початку масових репресій 1937-го. Автор цих рядків представляв у нещодавній поїздці підкомітет із питань репресованих Комітету ВР з прав людини.

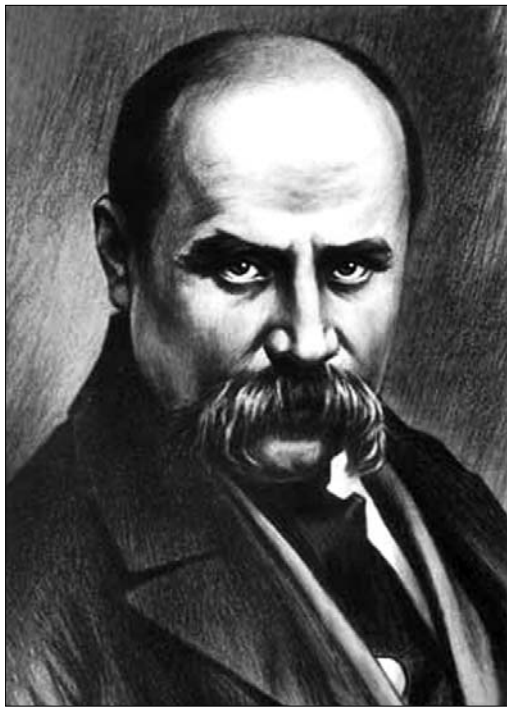
Дорога української делегації розпочалася з молитви-панахиди за невинно убієнними у церкві Покрови, що на Подолі. Згодом, пройшовши митницю та прикордонний огляд на кордоні з Білоруссю, де делегація втратила через “чорні списки Росії” історика-дослідника репресій на Соловках і в Сандармосі Ігоря Шевченка — автора книги “Архіпелаг особливого призначення” та співавтор книги “Українські Соловки”, ми дісталися до С.-Петербурга, де вшанували українців, репресова-

Євген САВЕНКО,
 голова Нижньокамської національ-
 но-культурної автономії “Україн-
 ське товариство “Вербиченька”,
 Татарстан

Шевченко в Казані. Минуле й сьогодення. До 155-річчя повернення Т. Шевченка з казахського заслання

зберіг добру пам'ять про своїх однодумців. Коли поет 1857 року повертався із заслання, під час стоянки в Казані намагався дізнатися про долю засланих студентів. У своєму щоденнику Шевченко писав: *“Проходячи через двір (Казанського університету — Авт.), зустрів студента з досить синім підборіддям, з чого я зробив висновок, що він не новачок у тутешній аудиторії. На цій підставі я звернувся до нього з питанням, чи не пам'ятає він Пасяда й Андрузького. Він сказав, що не пам'ятає”*.

Іван Пасяда 1848 року написав і захистив кандидатську дисертацію. Другий засланий студент, Георгій Андрузський, 19 років, син полтавського поміщика, залишився вірний ідеалам молодості, і про це свідчить його біографія. 1848-го, по закінченні курсу не став захищати дисертацію (можливо, тому, що швидко втрачав зір), його відправили на службу в Петрозаводськ. 1850-го, під час обшуку, у нього знову знайшли рукописи, цього разу “злочинного змісту”.

П'ять років просидів Андрузський у підвальній одинокій келії монастиря на Соловецьких островах.

Про Пасяду довгі десятиліття нічого не було відомо, поки 1961 року не виявили й опублікували його кандидатську дисертацію “Значення перших творів Гоголя в російській літературі взагалі і їх заслуга для народності”. До речі, перша дисертація про творчість Гоголя! Вона актуальна за змістом і гостра за формою. У ній не було гладких і причесаних фраз, а звучала щира, вільна думка. Це писала людина, яка перебувала під поліцейським наглядом! І весь твір перейнятий духом революційного демократизму. А яку убивчу характеристику дає він життю сучасного йому суспільства: *“Время, в которое не возбуждается ни мысль, ни чувства... Продолжительность... ужасного настоящего убивает в нас всякий зародыш на мысль и чувства: живём, и в то же время нет жизни”*.

Цю крамольну дисертацію він захистив! Вісім професорів прочитали її, і всі вирішили, що Іван Пасяда гідний звання кандидата.

Символічно, що серед восьми підписів на дисертації стоїть і прізвище Осипа Михайловича Ковалевського, першого з засланих студентів, переведеного 1824 року в Казанський університет із Віленського (Вільнюського). Осип Ковалевський — 1857-го вже прославлений професор, гордість російського сходознавства, засновник першої в нашій країні, Європі і світі кафедри монголознавства.

Такі студенти, як Пасяда й Андрузський, дуже впливали на однокурсників. Разом із ними в Казанський університет входила революційно-демократична думка.

У публікації В. В. Арістова наведено біографічні дані І. Пасяди. Іван Якович Пасяда (Посяденко) народився 28 березня 1823 року в маленькому містечку Зінків на Полтавщині. Закінчив Полтавську класичну гімназію, 1843-го вступив до Київського університету ім. Святого Володимира, потім потрапив у Казанський університет. Після його закінчення служив у Рязані, з 1852 року в одному з департаментів у Петербурзі. Пасяда часто хворів (перебування в казематі Петропавлівської фортеці здоров'я не зміцнювало), 1856 року одержав дозвіл поїхати на лікування за кордон. За кордоном Пасяда затримався на кілька років. Подорожував по Австрії, Швейцарії, Франції, Німеччині, в університетах слухав відомих професорів, захопився філософією, теоретичною і практичною педагогікою, був знайомий із відомим хірургом Пироговим.

1869 року І. Пасяда опинився в Україні. Його призначили директором Коростишівської учительської семінарії. Це був перший в Україні навчальний заклад, який готував педагогів для народних шкіл. Дев'ять років був директором цієї семінарії, прищеплював демократичні традиції й український національно-патріотичний світогляд студентам. За це його звільнили із семінарії, заборонили займатися педагогічною діяльністю в Україні. Іван Якович змушений був залишити

рідну землю. Вчителював у Воронежі, Оренбурзі. 1894-го повернувся в Коростишів, того ж року помер.

Арістов листувався з Яковом Яковичем Галайчуком із Брусилова, що на Житомирщині. Яків Якович довгі роки збирав матеріали про життєвий шлях Івана Пасяди, і щедро поділився ними з Арістовим. Два листи від Галайчука до Арістова мені пощастило прочитати в бібліотеці університету.

Довідавшись, що в Казані зберігається дисертація соратника Тараса Шевченка, мені дуже хотілося побачити її, доторкнутися до вічних цінностей, що належать українському народу й українській історії.

Стелла Володимирівна Писарева познайомила мене з Ельмірою Ісхаківною Амерхановою, завідувачкою відділу рукописів і рідкісних книг наукової бібліотеки ім. Н. Лобачевського Казанського університету. Це відділ, яким довгий час керував В. Арістов. Ельміра Ісхаківна показала книги, написані Арістовим, і саму дисертацію Івана Пася-

ди. Мільйони українців не знають про цю сторінку життя Кобзаря. Багато хто знає, але не бачили цього документа. А я тримаю в руках сторінку української історії, читаю написане соратником Шевченка.

1984 року в Київ на святкування 170-річчя з дня народження Кобзаря поїхала директор музею Казанського університету Стелла Володимирівна Писарева. Тема її виступу — перебування Тараса Шевченка в Казані. Із фондів Державного музею Тараса Шевченка в Києві в Казанський університет передали копії двох малюнків, зроблених у Казані 1857 року.

Незримі ниточки, які позв'язують Тараса Шевченка з Казанню, часом можна знайти в дуже несподіваних місцях. За 20 км від Казані є обсерваторія імені В. Енгельгардта. Володимир Павлович 1901 року пожертвував чималі гроші на будівлю Казанської обсерваторії й устаткування її оптичними приладами. В. П. Енгельгардт був сином поміщика Павла Енгельгардта, у якого “козачком” служив у дитинстві Тарас Шевченко. Обсерваторія працює до нашого часу.

Будували та обладнували обсерваторію під наглядом Дмитра Івановича Дубяго, астронома, ректора Імператорського Казанського університету. Ця людина допомогла відомому українському ученому історик Дмитрові Івановичу Яворницькому 29 квітня 1901 року захистити магістерську дисертацію в Казанському університеті. У Національному архіві Республіки Татарстан зберігається лист Яворницького Дмитрові Дубяго зі словами подяки за допомогу.

Є в Казані вулиця Шевченка, розташована на околиці міста в селищі Борисково. Вулиця невелика, але з огляду на те, що Казань швидко забудовується, сподіваємося, незабаром вона матиме достойний вигляд.

2014 року Україна і все світове українство відзначать 200-річчя з дня народження Тараса Шевченка. Про нього вже написано безліч книг і статей. Українці Нижньокамського товариства “Вербиченька”, що в Татарстані, прагнуть внести і свій посильний внесок у справу вшанування Кобзаря. Сподіваємося, ця розвідка стане ще одним штрихом у великій біографії.

Заплановано видання ювілейного буклета-путівника про перебування Шевченка в Казані. І якщо кожна організація українців зробить хоч щось для України, святкування ювілею Кобзаря перетвориться на справді народне вшанування. Приєднуйтеся, друзі!

Висловлюю глибоку подяку за сприяння в підготовці публікації:

В. Н. Любченку — керівнику української організації Казані;

С. В. Писаревій — директору музею Казанського університету;

Е. І. Амерхановій — завідувачці відділу рукописів і рідкісних книг бібліотеки ім. Н. Лобачевського Казанського університету;

Н. В. Ермолаєвій — співробітницю відділу рукописів і рідкісних книг бібліотеки ім. Н. Лобачевського;

Л. В. Найденко — члену НКА “Вербиченька”.

Покійному В'ячеславу Васильовичу Арістову цього року виповнилося б 75. Гадаю, ця стаття буде доброю згадкою про нього.

1857 року, після смерті Миколи І, Шевченка звільнили із заслання, солдатчини. Спочатку він добрався до Астрахані, потім по Волзі на пароплаві “Князь Пожарський” попрямував у Нижній Новгород. Це був не зовсім звичайний рейс. Астраханський промисловець Сапожников орендував пароплав і подорожував по Волзі з невеликою кількістю запрошених. Уранці 13 вересня пароплав прибув у Казань. Із пристані Тарас Шевченко відразу пішов в університет. Він хотів дізнатися про долю своїх соратників з Кирило-Мефодіївського братства, студентів Київського університету Івана Пасяди й Георгія Андрузького, яких 1847 року перевели в Казанський університет. Нічого про них не довідався, але оглянув будинок університету і центр Казані. У своїх мемуарах він докладно писав про бачене в місті.

Вежа Сююмбіке.

“Навіть вежа Сумбеки, безсумнівний пам'ятник часів татарських” (Із записів Шевченка).

Ця цегельна вежа в центрі Казанського Кремля, невідомо ким і коли побудована, стоїть і дотепер. Метрів за сто від неї розташований палац Президента Татарстану.

Вулиця Кремлівська від університету.

“Велика вулиця (звичайно, Московська), що веде в Кремль, схожа на неський проспект” (Із записів Шевченка).

Зараз це вулиця Кремлівська, а тоді називалася Воскресенской. Вона починається від університету і закінчується біля стін Кремля. На фасаді будівлі 15/25 (нині піцерія “Джузеппе”) встановлено меморіальну таблицю, присвячену Михайлові Сергійовичу Грушевському — Першому Президенту Української Народної Республіки, який 1915 року мешкав у цьому будинку під час заслання. А вулиця Московська (нині — Клари Цеткін) знаходилася в районі Адміралтейської Слободи, де в ті часи була пристань для кораблів.

Казанський університет.

“Вулиця ця починається чудовим будинком університету, прикрашеного грандіозними іонічними портиками” (Із записів Шевченка).

Університет заснований 1804 року. Тут був ректором відомий математик Лобачевський. У музеї університету з 1984 року зберігаються копії двох ескізів Т. Шевченка, які він зробив 14 вересня 1957 року в Казані.

Пам'ятник Державіну.

“Монумент співака Катерини красувався в дворі в мініаторному палісаднику” (Із записів Шевченка).

1847 року пам'ятник поету Г. Державіну стояв у дворі університету (університетське містечко). 1870 року його перенесли на площу перед міським театром (зараз площа Свободи). 1931 року пам'ятник переплавили. З переплавленої бронзи Казанське трамвайне депо набрало втулок для трамваїв. Зараз копія пам'ятника стоїть у парку на вулиці Горького.

Каплиця загиблих воїнів Івана Грозного.

“Я побачив у правій стороні від дороги пам'ятник, споруджений над кістками убитих при завоюванні Казані... Це усічена піраміда з портиком” (Із записів Шевченка).

У цій каплиці поховані воїни, які загинули під час штурму Казані Іваном Грозним у жовтні 1552 року.

Каплицю Шевченко побачив дорогою на пристань з Адміралтейської дамби. У ті часи кораблі приставали не там, де зараз річковий порт, а в районі Адміралтейської Слободи. 1857 року порт був за десять верст від Казані. Зараз це в межах міста. У наш час каплиця стоїть на острові.

Наступного дня, 14 вересня зранку, незважаючи на похмуру погоду, Тарас Шевченко вийшов на берег і зробив два ескізи: загальний вигляд Казані, вигляд на Волгу напроти Казані й села Услон (зараз Верхній Услон — районний центр). Копії цих малюнків зберігаються в музеї Казанського університету з 1984 року.

Об 11 годині пароплав відпливав. Але Шевченко залишався собою за будь-яких умов. Йому було важко серед “благородной” публіки. Десять років солдатчини також “изисканных манер” йому не додали. На березі вранці він купив відвареного лядця і “новопетровської” шинки. На пароплаві улаштував “плебейський бенкет” і все це вжив із неабиякою порцією часнику з чорним хлібом.

Ім'я Шевченка і все, пов'язане з ним у Казані, викликає жвавий інтерес не тільки серед українців. Далекого 1961 року В'ячеслав Васильович Арістов (нині покійний), на той час співробітник відділу рукописів Казанського університету, знайшов і опублікував кандидатську дисертацію Івана Яковича Пасяди, якого після слідства і суду над членами Кирило-Мефодіївського братства 1847 року перевели з Київського університету в Казанський. Щодо студента Івана Пасяди суд визначив: за *“писання... в преувеличенном виде о бедствии малороссийских крестьян... вменить в наказание содержание под арестом, от править в Казанский университет для окончания курса наук”*.

Рядки з показань одного з членів громади на очній ставці з Пасядою: *Происходя из крестьян, он задумал во что бы то ни стало облегчить быт этого класса. Ненавидел дворян, почитая их виновниками всего худого, ненавидел и монархизм, будто бы потворствующий помещикам... Задумавшая мысль и молитва его были восставит Малороссию, но более изъяслял желание только улучшить жизнь простого народа”*. Георгій Андрузський писав про Івана Пасяду: “Шевченку почитал великим поетом”.

Тарас Шевченко на все життя

Андрій Малишко

Іван ДРАЧ

— Я вас, хлопці, привіз сюди на свято першого жайворонка. Дивіться, що вони виробляють — поділили собі синє небо на свої гектари. І кожен собі виспіває, як тільки може. Кожен старається. І на певній відстані, щоб один одному не бути на заваді!.. Дисципліна...

Андрій Малишко нас привіз сюди на своїй довготелесій чорній машині, а сам разом із весняними жайворонками був уже у весняних небесах. Він ходив по зеленому моріжку і руками наче диригував оркестром небесних музик. Чорна рілля пасувала до його машини. Зелена озимина старалась бути свіжою оторочкою. Чи то коло Григорівки, чи коло Германівки. Шофер Андрія Самійловича, незворушний Жора курих собі і трохи скептично слухав господаря. Видно, ми були не першими, кого сюди привозив уславлений митець. Але я розкрив рота і захоплено слухав. Наче сам Малишко був одним із тих жайворонків, і тимчасово мав прописку на землі, і ділиться з нами секретами весняної творчості.

Він був захоплений — і я ним захоплювався. Та я тисячу разів ходив полями з Теліженець до Тетієва і навпаки, тисячу разів слухав жайворонків, але щоб отакого... Магія розповіді про дуже звичне і дуже буденне, але разом з тим незвичне і травневе, небесне і захоплено високе мене діставала до глибинного серця. Я любив Малишка, і любив це синє весняне небо, а кожен жайворонко мав обухівську прописку з Малишковими регаліями, з тембром його особливого голосу, наче мав його східну подобизну. Наче б на кожного хотілося сказати, щоб не почув сам: "Ну й монгол!.." Його "Жайворонко" був таким:

За свіжим подихом весіннім
В напівпрозорій вишині
Не клекотом, не голосінням
Вночі згадаєшся мені.
І як шукать тебе в глибинах
Небесних незвичайних нив?
В роздоллях житніх і полинних
Навік ти серце полонив.
Обляже, ляже чорна туча
І вже сріблом стинає тьму,
Маленька грудочка співуча
Не видна зору мойому...
Отак би жити синім квітнем
Під небом зоряно-рясним,
На око — зовсім не помітним,
На слово — дивно голосним.

Я згодом теж віддавав належне... жайворонкам. (З "Балади про жайворонків"). Тим. Малишковым.

...І тільки небо жило — жваве, жагуче, жажне.
Синє безмежжя поділили собі на сині гектари
І тяжко трудилися жайворонки в сірих куфайках
Кожен співун на своїй піднебесній ділянці
Краплями сонця прополіскував золоте горло,
Бо ж забивало дух пилюгою сухою,
Кожен — летючий пророк у сірій куфайці
Мордувався у співі... Вихор... Вітер...
Я помру (вітер суглоби доріг хусткою витей),
Ви помрете (вітер перекотиполе з корінням видер),
Всі помруть, перекотиполем зійдуть,
Жайворонки не помруть, сиві жайворонки...

Жайворонко над Україною

Хтось із нас (крізь вихор, крізь вітер!),
Все-таки хтось із нас,
Хто вміє прополіскувати краплями сонця
золоте горло,

Матиме іншу — дивно співучу долю:
Встане рано-ранісінько до схід сонця,
Вмиється рано-ранісінько хвилею з Дніпра,
Задумається, востаннє втретє по-земному,
Помре, одягне сіру куфайку жайворонка
І полетить собі на свій гектар неба —
Крізь вихор, крізь вітер...

...Пройде чверть століття, і вірші Малишка, і саме про любов до рідного краю, придуть разом з гостем із Москви, а саме із Горбачовим, який шукатиме контакту з українськими письменниками.

Борис Олійник через його дружину Раїсу Максимівну організував цю стрічу. І де? В кабінеті Щербицького...

...Хлопчик зі Ставропілля з походження українець, у старших класах був, і вивчали вони у російській школі, з газет вивчали вірш про Україну. Він запам'ятав його на все життя і коли став Генеральним секретарем ЦК КПРС і Президентом СРСР, то на зустрічі з українськими письменниками у кабінеті Першого секретаря ЦК КПУ Володимира Щербицького процитував і запитав: "Хто написав такі рядки?" —

Запалали огні за долиною синього неба.
Самольоти гудуть, бо на захід фронти і фронти

Україно моя, мені в світі нічого не треба,
Тільки б голос твій чути і ніжність твою берегти.

Михайло Горбачов хотів відразу сподобатися українським письменникам — своєї мети він досяг негайно. Ми жалілися на Щербицького, а гостя з Москви вже сприймали майже як свого. Звичайно, я спрощую ситуацію, але сила голосу Андрія Малишка діяла через століття. Україна тоді (1943) була у німецькому полоні, і поети виповідали найсокровенніше — душа була чутливою, муза не мовчала, хоча гармати зривали свій голос і з того, і з другого боків. Його любили і писали про нього Дмитро Павличко, який перший розгадав загадку Горбачова (передмова до десятичника), і Борис Олійник, а Микола Вінграновський у вірші, присвяченому А. Малишку, прооче обіцяє боротись із сонмом нечисті:

...І гнів мій бухне...
вже напевні
Передчуття мої грядуть:
Кривавим цвітом зацвітуть
Любові павіті земні!..
І вже тоді, у тій обнові
Не ймучи в біблію й коран,
В своїй згорьованій любові
І стану демоном карань!..
П'явки із черевом китів,
Іхтіозаври кабінетів,
Вам не минути в часолеті
Моїх неспинних слів — катів!
Так, ви не звикли до хули!
Ви узаконились до гробу!
Ви за професію взяли
Любов до партії й народу!

Андрій Малишко, Максим Рильський, Микола Бажан, Олександр Корнійчук, Павло Тичина, 50-ті роки

Кривавсь, мій гніве!.. Чорно, тлусто!
Кривавсь в огні своїх щедрот,
І дмухай в світ,
І дмухай в людство,
У мій звуканений народ!

Коли Андрій Малишко вже "збунуся", прийшов через газети і радіо, через хвалебні статті і підручники до читача і слухача, з'явилась і осторога. Це не були заздрісні наклепи і глобальна критика майстрів соц-реалізму, це була осторога з боку молоді когорти критиків. З'явилась стаття Івана Дзюби в "Літературній газеті" за 23 травня 1961 року — нинішній коментар самого критика: "Написана дуже стримано з урахуванням статусу А. Малишка як одного з недовторканих в українській радянській літературі, стаття, однак, зразу ж дістала дружну відсіч у київській пресі" (І. Дзюба, І том, ст. 439).

"...Чималенько в книжці веломовності й суєслів'я. Надмір в ній вишневих садків, дніпрових хвиль, світанків і зорь, рушників, калинових грон, чебрику — і зовсім немає багатьох куди важливіших складників Шевченкової поезії!..

...І запрошуємо Тараса Григоровича у сучасність, в гості до нас, не як весільного батька: "Уставай, Тарасе наш, та сідай на покуті!", а з серйознішою метою.

...Щоб ми не так молилися на Тараса, бо це йому "однаково", як думали про нього..."

Та Андрій Малишко не затаїв образи і на свій ювілей (1962 р.) запросив і Дмитра Павличка, й Івана Дзюбу, й Івана Світличного, і Ліну Костенко, і мене грішного. З висоти свого ювілею до всіх схилився, всіх любив...

Згадую свої перші зустрічі з класиком. Тоді здавалося — п'ятдесятиліття — це вже так багато, це Андрій Самійлович уже такий старий — 1962 рік! Малишко запросив усіх до себе на ювілей, на "вечерю" в Спільці письменників. Іван Дзюба згадує в своїй книжці "Спогади і роздуми на фінішній прямій": "...Андрій Самійлович збуджений і вже захмелілий:

— Я хочу поцілувати свого побратима Дмитра Павличка... Митя! Митя! — кличе і йде до нього. Потім до Василя Швеця: — Вася! Вася!

Ліна Костенко — до мене (ми сидимо поруч: я, Ліна, Євген Сверстюк, Іван Драч, Леонід Коваленко):

— Ім легко... У них багато побратимів..."

А тепер дещо зі своїх коментарів. До речі, саме тут мені згадалося, що коли ми komponували вітальну телеграму Андрію Самійловичу, я запропонував підписати її чи скомпонувати такий ряд: "Майстрові — підмайстри". Видно, згадав свій вірш, присвячений академікові О. І. Білецькому: "Підмайстри мого віку..." Тут з підмайстрами не вишло, хтось запротестував, чи не Іван Світличний. Просто всі підписали телеграму. А я підмайстром лишаюся і досі, особливо при Андрію Малишкові. Та це мій глек по воду.

Ще трохи зачитую Івана Михайловича: "...Тим часом Малишко, часто забувши про інших, підходив до нашого гурту... цілуватися.

— Ваня, Ваня, де ти... Я за Ваню Дзюбу п'ю... Він інших мучить, тому що сам мучиться. Ваня Драч, я тебе люблю... Ліно, Ліно...

Ліна: — Він поет, ідесь глибоко, підсвідомістю, все розуміє. Цей біль і робить його поетом... Десь чимось він розуміє, що коли є в нього справжні друзі, так вони тут... Хіба оті, хто зараз цілує його і виголошує тости, хіба то друзі його? Він самотній... Колись я в Ірпені бачила таку картину, сидить Малишко і дивиться телевізор, дивиться таку передачу, якої нікому несила дивитися, од якої всі втекли — тільки од страшної самотності можна отак сидіти і дивитися телевізор...

Коли Малишко знову підійшов до нас із черговим тостом, Ліна сказала йому це:

— Ваші справжні друзі тут..."

В листопаді 1962 року відзначали піввіковий ювілей Малишка, а в грудні того ж року Василь Стус звертається до нього ж із розпачливим листом, з проханням зарадити в біді, з якої немає виходу:

"Іноді видається, що діячі нашої культури роблять даремну справу. Вони співають, коли дерево, на якому вони сидять, ритмічно здригається від сокири. Як можна зрозуміти їх спокій? Як можна зрозуміти слабосилі зітхання, кволі піклування про долю хутора Надії, слабенькі нарікання, коли мусить бути гнів, і гнів, і гнів?!"

Приходить пора гніву, і приходять люди гніву.

Таким був Василь Стус... Чому він вибрав Малишка? А ось чому. Андрій Малишко написав передмову до ранніх віршів Василя Стуса, у грудні 1959 р. в "Літературній Україні", і коли молодий автор вибирає собі того, до кого має звернутися в критичну пору, він звертається саме до Андрія Самійловича. А живі ще були і активно діяли і Павло Тичина, і Максим Рильський, і Микола Бажан, і Леонід Первомайський тощо. Але спершу кілька рядків передмови до першопублікації:

"Здається, що творчість 21-річного учителя з Вінниччини Василя Стуса має хороші поетичні зерна, зокрема своєрідність підходу до явищ життя і вміння узагальнювати ліричні роздуми (а не говорити про них загально). Думка і художній образ часто живуть у нього органічно, воедино злиті, форма вірша чітка і виразна. Добре знання мови визначає загальну культуру цього молодого здібного літератора..." Та ще Малишко надіслав вітальну телеграму безпосередньо у військову частину — вітав із першопублікацією молодого солдата. Наче з небес прийшло це вітання! Стусу — Малишко!..

Поет і влада. Сталінові Малишко присвятив цілу книжку, брав участь у створенні колективної поеми "Слово товаришу Сталіну від українського народу". Хрущов підтримував молодого комсомольського поета, коли на нього напосідалися старші орденоносні колеги, які кричали: — А в нього старший брат — у "зелених" був!..

— А Андрій буде в червоних! Читай, Андрію! І Андрій читав, може, з вірша, присвяченого Павлові Тичині, про комсомолку:

— Не сумуй одна,
Не журись одна,
Дівчино моя хороша,
Вишня наливна!
Ой напій коня,
Карє оченя,
Сизокриле голуб'ятко,
До побачення!

Так Малишка порятував Хрущов — перший раз. Прокотилась війна — і от згадує Юрій Смолич: "Переді мною був молодик, трохи, може, приземкуватий, але широкий, кремезний в плечах і грудях, бравий майор — весь, як кажуть, в орденах і медалях. І ті ордені і медалі мелодійно побрязкували — здавалося мені, в унісон мелодії з голосу й клавіатури: майор Малишко співав, акомпануючи собі на баяні. Його вузькі "азіатські" очі то мрійливо мружилися, то раптом широко розпанахувалися, війнувши густими віями, теж, здавалося мені, в такт мелодії та словам пісні. Співав Андрій Самійлович загальновідому популярну пісню "Розпрягайте, хлопці, коні", але не просто "виводив" мелодію — як то часто буває в співаків, а мелодював, якщо можна так сказати, самі слова, самий зміст пісні. Мелодія, слова і почуття співака були в

якійсь незбагненній єдності — осмислені й опоетизовані. Є такий музичний термін бельканто. Так-от, в Андрія Малишка, на мою думку, й було таке вроджене, по-народному своєрідне, бельканто. Спів Андріїв завжди брав за серце...” (Ю. Смолич, том 8, ст. 307).

Любов Забашта, дружина поета, наводить нотатки Остапа Вишні, які не можуть не вражати. Згорьований старий письменник, який повернувся зі страшної сталінської каторги, молиться за долю молодшого побратима: “Господи всевладний і многолюбовний! Умиротвори Андрія Малишка, щоб він не горів з-за нечисті, а щоб горів він, як і горить, для поезії. 28.IV.50 р. Любів Україну... Це Сосюра. А це я... Коли хочете любів Україну — любів Андрія Малишка. І це я говорю цілком серйозно і за ці слова відповідаю іменем Остапа Вишні. Андрій Самійлович Малишко — уже прийшов, але він не йде, а летить... 1.XII.50. Андрій Малишко! — це українське сонце — і в рухах, і в голосі, і в інтонаціях. Навіть в погляді, такому погляді, тільки самому Малишкови притаманному, — райдужно веселковому, якомусь такому і степовому, і луговому, і гайовому: от передо мною Малишкови очі: вони і грають, і запитують, і колисають... Ах, Малишко! Ах, Андрію! Який я щасливий, що можу назвати тебе на “ти” (а ми з ним на “Ви”!)... Ах, Андрію, якби ти знав, як я люблю тебе за твій розум, за подих твій чесний!

...Сиджу, сиджу перед смертю і в душі кричу: “Хай живе Малишко!”... Деякі характерні епізоди тих часів.

Згадує дружина Платона Майборода Тетяна Василівна (“Літературна Україна”, 14.12.2002).

“Якийсь час першим секретарем ЦК КП(б)України був Лазар Каганович. Малишко десь на зборах різко виступив, і його викликали в ЦК. Тоді вони жили з Майбородою в одній квартирі. Андрій Самійлович забрав у невелику валізу все необхідне на перший випадок, якщо заарештують: рушник, мило, білизну. А мати Платона Іларіоновича розклала на столі карти й каже: “Андрію Самійловичу, вас не заарештують, ви повернетесь додому”. — “Ой, мамо (він називав її так після смерті своєї неньки), якби Ваші слова та й Богові у вуха...” І пішов. Повернувся пізно ввечері, кинувся до матері Платона Іларіоновича й поцілував її. А другого дня приносить їй матерію на спідницю...”

У письменницьких колах ходила тоді погослка, що після різкої розмови в ЦК ошелешений поет намагався вийти з кабінету Першого дверима вмонтованої у стіну шафи — вхідні-вихідні двері і двері шафи були майже одинаковими. Згодом, опісля смерті Сталіна, Малишко різко лягтиме Кагановича, який тоді був у Москві і мав ще он яку силу! Для поета вихідець з Хабного, з поліської України Лазар Мойсейович був утіленням жахлого сталінського режиму, який тероризував Україну протягом тридцяти літ — і голодом, і холодом, і винищенням української мови...

Юрій Мушкетик згадує, яке незабутнє враження справляв Андрій Малишко на похороні Володимира Сосюри. Була окрема трибуна, оббита червоним сатином і чорним крепом, де стояло українське керівництво. Меншою була трибуна, але тої ж барви, звідки виступали промовці.

“Пробач, що ми не покрили славною козацькою китайкою по нашому звичаю і не покпали на твоє серце червоної калини — яку ти так любив. Та червона калина твоєї України червонітиме в твоєму серці і в твоєму слові. Ми б хотіли поховати тебе так, як годиться великому співцеві, і пронести тебе на своїх плечах по всьому Хрещатику, по всій нашій рідній землі...”

І раптом Малишко одривається од тексту і з малої трибуни звертається до великої, кидаючи гнівні звинувачення присутнім головачам:

— Це ви догнали його до краю за любов до України — і він одлітає од нас, наш соловейко!..

— Це ви домучили його і його музу...

— Це ви, ви — його мучителі!..

В морозному повітрі було страшно і неприкаяно. Мороз скував жом кожного, бо лунали слова правди 11 січня 1965 року...

Того ж дня, коли Малишко повернувся додому, з поштової скриньки він витяг пере-

мерзлими руками дивного листа — то був його виступ на партійних зборах, коли він як партторг Спілки письменників лаяв Сосюру за вірша “Любів Україну” і коли Володимир Миколайович намагався одбути критику якимось черговим патріотичним віршем, партторг накинувся на проскрибованого колегу:

— Не вдається в такий спосіб одбурити партію. Кайтеся і засуджуйте свої вчинки.

...Отож доки Малишко повернувся з похорон, в поштової скриньці вже була стенограма колишніх партзборів з правдоподібним написом: “Мучителю — від замученого В. Сосюри...” Контора Глибокого Буріння працювала чітко...

А я згаду, як він ділився зі мною сокровеним:

“Я одяг білу сорочечку. Туди, коли йдеш, то не знаєш, чи на кілька годин, чи навіки. Цього разу сказали таке, що надовго задумався. Наче б зловили молодого бандерівця, і як його не допитують, не хоче колотися. Поставив умову — “привезіть мені на зустріч Малишка. Маю йому дещо сказати...” Мені вже чекісти не раз натякали, що мої вірші по-

Батьки А. Малишка — Самійло та Ївга

пулярні і там — в схронах. Задумайтесь, Андрію Самійловичу”. Тоді якраз була популярною моя поема “Прометей” — Сталінська премія І-го ступеня. Як російський боєць врятував своїм життям українське село від фашистів. Коли я приїхав до Львова, мене відразу повезли туди. Хлопець був побитий, губи покусані. Засвітився, коли мене побачив:

— Хотів Вам сказати, Андрію Самійловичу, що це я врятував село, коли вийшов зі схрону. Такі умови вони поставили, або я виходжу, або село — на Сибір... От я і вибрав. Про мене пишть. Напишете? Я — Прометей!..

Так досі, Ваню, мені стоїть той хлопець. І я з виною про нього, видно, і на той світ піду. Побитий весь. Губи покусані...”

Андрій Самійлович мені не один раз казав про це. Видно, щоб упевнитись, що я не забуду. І що ця розповідь не лише для мене...

для вас також. Делікатний був. Знаючи про мої близькі стосунки з М. П. Баханом, ніколи жодним лихим словом не прохопився про останнього. Хоча обидва вони належали до двох антагоністичних угруповань у середовищі Спілки письменників України. Малишко був близький до Рильського, якого обожнював, а Бахан приятелював із Савою Голованівським та Юрієм Смоличем.

Одного разу на чергових партійних зборах я звернувся як до свого до старшого письменника, якому теж свого часу діставалося як космополіту, але не співчуття чи бодай розуміння ситуації почув від колеги, але жовчний вибух все довершив:

— А чого Ви з тим Малиш-ком водилися!?

Малишко був для них “той”! Для мене ж він був завжди “свій”, “наш”, “мій”...

І коли на партійних зборах “проробка” вже торкалася нашого покоління — грона шістдесятників, він не був з тими, хто громив...

У часи війни працював у газеті “За Радянську Україну”, де головним редактором був Микола Бахан. Хто з нього не підсміювався за дуже вже не військовий вишкіл! Чи то Малишко, чи то Воскресенко, а може, і вдвох разом склали про старшого пісеньку:

Широка шинеля.

Замурзані поли.

І лисина, як самовар.

Ніколи, ніколи

Не буде з Миколи,

Як єсть, бойовий комісар.

Із ромбами полкового комісара Бахан намагався вкоськати молоду письменницьку вольницю, а вони ще не те придумали! Замовили художнику Агніту особливі карти, де королями були Тичина, Бажан, Корнійчук і Рильський, а піковою дамою — Ванда Василівська. І скільки вже було того реготу, коли козирна дама (а часом таке випадало дамі-пик) біла короля Корнійчука. Та це траплялося в короткі чи довгі перерви між боями, а газета справно виходила, а нам залишилось чи не фото Давидзона, де Бажан, Корнійчук і Ванда схилюлись над газетою, де був тоді Малишко (на карті — молодий валет), мабуть, віршував...

Я зараз мешкаю в будинку Конча-Озерна, 47. Мені його продав після Чорнобильської біди Сава Голованівський. В кабінеті, де стосами стоять книжки, не виводиться сталінський дим. А зберігся він з того часу, коли тут лютував курив Сава Овсійович. Він димів з тих люльок, які привозив з Москви від Іллі Еренбурга. А тому письменникові дарував ті люльки сам Сталін. І коли Сава приїздив з Москви із новою люлькою, до нього сходились хуторяни з Кончі-Озерної, і кожен прищмокував зі сталінського дарунка. Малишко не запрошували — він був недругом Сави Овсійовича. От так! Цілу книжку віршів присвятив вождеві, а от поцмулити диму з вождєвої люльки не поталанило.

Так-от у мене у Кончі 17-й номер, а в Андрія Малишка був 1-й, де зараз живе син Любові Забашти. Перший номер письменницького хутора стоїть у вічній вишіванці — так розпорядився поет, якому доля вистелила всього лише п'ятдесят сім літ: будівельники орнаментували новобудову українським взором. Малишко був українцем у всьому — у гніві і ніжності, у лютості і радості. Був дивовижно розумним і безтямно наївним. Був жайворонком...

Мати Ївга Базилиха любила, коли її слухають. А малий Андрійко мів слухати.

— ...Вирій-птаха — це жайворонік, він на своїх крилах несе весну із райських садів. Саме у жайворонків знаходяться ключі од неба. Коли вони відлітають на зиму, вони замикають небеса і забирають ключі з собою. А коли повертаються весною, відкривають небеса, і тоді одчиняються небесні живодайні джерела.

— І це все жайворонік, мамо?

— Жайворонік. Без нього весни не буває. Ось хліб пектимо. Зроблю тобі з тіста кілька жайворонків. З'їси жайворонка, такого гарячого і пахучого, а його ще маком посиплю, швидше весна прийде!

— Хочу бути жайворонком, мамо!

Олександр Довженко та Андрій Малишко

— Будеш! Рости швидше!

Коли малий Андрійко сидів біля мами Ївги Базилихи на припічку, коли у печі палав таємничий вогонь, коли нагрівалася вона (“У нашій печі золотисті плечі, золотисті плечі та срібляні крила, щоб нам жайворонків гнітила!”), зароджувалися таємниці Малишкової творчості.

Читаю останню книжку Віталія Абліцова: “Василь Голобородько. Листи” і знову знаходжу Андрія Малишка. Та слово самій книжці:

“У квітні 1964 року юного поета запросили до Спілки письменників до Києва. Старші

Андрій Малишко

колеги зібралися, щоб обговорити творчість В. Голобородька. Головував на засіданні Андрій Малишко...: “Поезія Василя Голобородька — буйна, одухотворена, по-філософському заглиблена... Ми зазирнули у несподіваний і багатий внутрішній світ нашого молодого сучасника”. Влітку того ж року В. Голобородько знову складав вступні іспити до столичного університету. І знову на нього чекала невдача.

Повернувшись додому й став чекати призову до війська (медична комісія визнала, що призовник В. Голобородько за станом здоров'я здатен служити на підводному флоті).

Якою ж була радість молодого поета, коли він отримав телеграму з Києва:

“Приїжджай. Тебе зарахували до університету”.

Так з допомогою А. Малишка Василь Голобородько став навчатися на філологічному факультеті КДУ імені Т. Шевченка (тепер Національний університет імені Т. Шевченка)...

Отож бачимо причетність Андрія Самійловича до найцікавіших подій у поетичному середовищі — від Павличка і Вінграновського до Стуса і Голобородька. Жива гаряча душа всюди підтримувала і оберігала, боронила і заохочувала...

По смерті Малишка пройшло було двадцять літ. І я відчув його підтримку в своїх рухівських справах. Мені вкрай необхідною була підтримка київських письменників-комуністів. І я її діставав. Ось як це було. На полум'яних зборах виступив письменник-фронтвик Олесь Жолдак (1989 рік).

— Коли ми не підтримуємо Івана Драча і Рух, то що ми за письменники, що за фронтовики. Малишко підтримав би Рух!

Згодом він підійшов до мене і змовницьки підморгнув мені:

— Знаєш, чого я за тебе? Бо тебе любив Малишко.

І як мені згодом було немилосердно тяжко, коли я дізнався про трагічний скін Олесь Жолдака, прекрасного поета і перекладача, героїчного фронтовика. В перші роки незалежності, в часи клопотів з нашими побутовими незгодами, в часи, коли всі ми були мільйонерами на купоно-карбованці, він спересердя запив дуже-дуже далеко в Дніпро, і вже не виринув з тої круті... Такий одчайдушний, такий неповторний побратим Андрія Малишка.

“Мій Малишко”, — писав Вінграновський.

Мій Малишко, повторюю і я...

...Чи ви ще будете коли-небудь маленькими і сидітимете біля полум'яної печі, а Ваша мама спече для вас “жайворонка”, та помастить його олією, та дасть його вам, спипаного маковим насінням, та ще й скаже неповторним глибинним голосом, повним любові:

— Їж на здоров'я, мій жайворонку!

І ви з'їсте, і готові вже будете полетіти... А коли цього з вами не трапиться, то прочитайте вірші Андрія Малишка, або заспівайте бодай у душі його пісні, і тоді душа ваша сповниться теплом рідного дому, осяється материнською любов'ю... Жайворонік над Україною...

20.10.2012

“Вони не вмирають, вони, як зірки.
І сяють над нами, і світять в п'ятні”.

Микола Федотович Біляшівський

Микола ЦИМБАЛЮК
Фото Миколи БОРИСЕНКА,
Андрія МАРЧЕНКА

На цій горі здавна місцеві мешканці-селяни віднаходили багато уламків глиняного посуду, різні прикраси, зокрема — золоті й срібні. Метикувати канівські золотарі, крамарі-євреї їх скуповували, переплавляли в злитки і спродували в Європу. Але селянська темнота, патологічна жадоба інших не все винищила: різними шляхами скарби гори Княжої потрапляли в музеї Варшави, Лондона, Москви, Петербурга. Територію гори, що належала на

той час Я. В. Тарновському, вперше почав вивчати Дмитро Самоквасов. Але саме з іменем Біляшівського пов'язані вражаючі знахідки і їхнє наукове осмислення.

Ще не склавши іспити за курс наук, прослухав у Київському університеті, Микола Федотович із головою поринув у археологічні експедиції. 1890 р. в “Киевской старине” з'являється його перша публікація “Княжа гора”. У наступні роки розпочалися польові роботи, надаючи молодому археологові нові факти, з якими він виходив до наукової спільноти у своїх статтях.

Після отримання диплома юриста М. Ф. Біляшівський не довго практикував у фемідинних установах царської Росії. Його, гнаного матеріальною скрутою, доля невпинно кидала з одного кінця “єдиної і неделимої” в інший — від Москви до Варшави.

Свічі пам'яті

Мало хто з приїжджих, буваючи в Каневі на Тарасовій горі, знає, що поруч, дещо південніше, біля села Пекарі, височіє одна із найславетніших гір нашої історії — Княжа, на якій стояв давньоруський град Родень. А між цими двома є ще одне дороге для кожного українця поховання — Миколи Федотовича Біляшівського (1864—1926) — ученого, археолога, мистецтвознавця, етнографа, фундатора, по суті, не лише музею Т. Г. Шевченка в Каневі, а й багатьох київських музеїв.

Постать його, зазначають сучасні дослідники, є типовою для переважної більшості українських громадсько-політичних і культурно-освітніх діячів кінця XIX—початку XX ст. — періоду “національного відродження”. Серед їхньої нечисленної когорти (а це Сергій Єфремов, Михайло Грушевський, Євген Чикаленко, Василь Доманицький, Василь Симиренко, Петро Стебницький, Олександр Лотоцький, Федір Матушевський та ін.) Біляшівський посідає чільне місце. І річ не в списку його офіційних регалій: депутат І Державної Думи, почесний академік Української Академії мистецтв, дійсний член Української АН тощо, а в обсязі й значимості зробленого ним. Так, зокрема розкопки і дослідження Родня каменя на камені не залишили від Погодінської антинаукової теорії щодо російського етнічного характеру населення Наддніпрянщини часів Київської Русі. Саме віднайдені ним речі побутової культури давніх русичів довели самим українцям, усьому цивілізованому світові особність і унікальність української нації.

Промовляє онук М. Ф. Біляшівського
Микола Миколайович

Але скрізь, де він працював упродовж усього життя, не полишав прискіпливо вивчати сліди і свідчення історії свого народу, збираючи його безцінні скарби: архівні документи, фольклор, хатне начиння, одяг, документи, ікони, монети (до речі, карбовані ще за часів київських князів, із тризубом), картини тощо. Загалом він зібрав і зберіг для нащадків тисячі пам'яток старовини. Є чимало речей, які він придбав власним коштом і подарував Музеєві Київського товариства старожитностей і мистецтв (така була одна з його назв), директором якого він був у 1902—1923 рр. Тепер їх може побачити кожен із нас, завітавши чи то в Національний музей історії України, чи в Національний художній музей, чи в Музей історії Києва. Є вони у Львові, Каневі, в Національному музеї Т. Г. Шевченка, в Чернігівському обласному історичному музеї ім. В. В. Тарновського, куди було передано левову частку безцінної збірки Тарновських.

Аналізуючи важкий поступ національно-державного становлення, минулого й нинішнього, мимоволі доходиш висновку, що йому загрожують не стільки зовнішні виклики, скільки наше по-

чуття меншовартості. А вона, меншовартість, полягає в тому, що ми не визнаємо фактів історії. Уся громадсько-політична й наукова діяльність Біляшівського була спрямована на те, щоб довести, переконати не лише офіційний науково-імперський Петербург на право українців на свою духовну й історичну спадщину, на право бути самими собою, а насамперед, відкрити й показати співвітчизникам наші духовні джерела. Недаремно ж і Михайло Грушевський потім у капітальній “Історії України-Руси” спиратиметься, докладно вивчаючи і помічаючи в літописах те, що до цього було зафіксовано в побутовій культурі й самосвідомості наших людей.

Для М. Ф. Біляшівського гора Княжа, як і Тарасова, без перебільшення, стала альфою і омегою його життя. Для нього це були місця справді святі й дорогі. Тут він здобув великий успіх, тут знайшов і хату. Садибу, яка тепер є частиною Канівського природного заповідника, посприяв придбати управитель Я. В. Тарновського Андрій Іванович Шелюжко. Тут, на схилі гори Мале городище, був Холявин хутір, що потім дістав назву Княжа Гора.

Серед учасників панахиди (у центрі) заступник Генерального директора
Національного художнього музею України І. Д. Ліховий

Тут розташовувалися дачі відомих театральних художників-декораторів Миколи Федоровича Холявина і Костянтина Олександровича Шервашидзе. Після революції 1917 р. вони закінчили своє життя у вигнанні, в Парижі. А Микола Федотович ще 1905 р. заповів, за родинним переказом,

поховати себе тут же, на обійсті, де знайшов і розкопав житло першої людини. І там спорудив скрипту, хоча був тоді ще навіть не одружений... Доля відвела йому ще понад двадцять років життя, повних бурхливої і самовідданої праці.

Про великий внесок М. Ф. Біляшівського в українську історичну науку, в збереження пам'яток національної культури, будівництво і розвиток музейної справи говорилося під час панахиди на його могилі. Найдокладніше про його життя і наукову діяльність розповів його онук, Микола Миколайович Біляшівський, який вже тривалий час збирає матеріали до книжки про діда. Делегація музейних працівників, що прибула з Києва, канівська громадськість, представники родини Біляшівських поклали квіти і вінки до могил Миколи Федотовича і похованого поряд праху його онука, Бориса Миколайовича. Священик УПЦ КП отець Сергій (Нікітін) відправив молебень.

...Уже згодом, на могилі Тараса Шевченка, куди після того відправилася делегація киян, один із гостей прочитав кілька відомих віршованих рядків:

Є душі прекрасні, є душі святі,
Є душі прозорі, як оні золоті.
Вони не вмирають, вони, як зірки.
І сяють над нами,
і світять в п'ятні.

На схилі гори Мале городище, біля могили Миколи Біляшівського